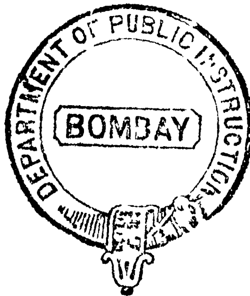
बाळ-गरबावळी.

કિંમત બે આના.

३२३४

The Department of Public Instruction, Bombay.

BÁLA-GARBÁVALÍ,

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS.

BY

NAVALRÁM LAKSHMÍRÁM,

PRINCIPAL, TRAINING COLLEGE, RÁJKOTE.

બાળ-ગરબાવળી

બનાવનાર

નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

રાજકોટ ટ્રેનિંગ કાલેજના પ્રિન્સિપાલ.

આવૃત્તિ ચોથી—૮,૦૦૦ પ્રત.

મુંબઈ,

ગવર્નમેન્ટ સેંટ્રલ બુકડેપો.

સન ૧૮૮૭ ઈ૦

કિંમત બે આના.

મુંબઈ,
"નિર્ણયસાગર" છાપખાનામાં છપાવી.

પ્રસ્તાવના.

મનની કેળવણીમાં કવિતાનો અભ્યાસ એ એક અવસ્યનું સાધન છે. સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવી પ્રફુલ્લિત કરેછે, તેને સારૂ સુખનું એક નવું તથા અખૂટ બારૂં ઉઘાડે-છે, અને મનની ઉંચી વૃત્તિઓને જાગૃત કરી તેની પાસે ઉંચાં કર્મ કરાવેછે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થએલી બુદ્ધિને કોમળ, ચપળ, ઉમંગી, તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પણ **બાળકેળવણીને** લાયક કવિતા મળવી મુસ્કેલ પડેછે, કેમકે કવિઓ ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જા-યછે, અને બાલ્યાવસ્થાનાં રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું પણ બહુ અઘરૂં છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી **બાળકવિતા** થોડીજ દીઠામાં આવેછે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી યથા-શક્તિ કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી ખાતાની તર્ફથીજ ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી ઝીલી લીધીછે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે:—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી ગ્રહણ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ **બાળકેળવણી**ના ચતુર અનુ-ભવીઓનું કામ છે. ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી તે જાણવાને સારૂ

તેને મથાળે એક પ્રસિદ્ધ* કડી મૂકવાનો રિવાજ છે, પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ. તે છતાં તેનો **પદ્યબંધ** તો જણાય એમ ધારી મેં તેના સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં-છે:—જેમકે ચોચોકા, એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાએલા છે તે. अ, इ, उ, ओ, વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે, પરંતુ તે સઘળો વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકાતો નથી.

મુ૦ રાજકોટ, ૬ ઠી સપ્ટેંબર ૧૮૭૭.

ન. લ.

---

* પણ એની જરૂર જણાવાથી સને ૧૮૭૯ ના એપ્રિલ માસના ગુજરાતશાળાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કડીઓ મેં મહેતાજીની જાણને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળિયું.

बाळप्रार्थना.

ધોળ. (માપ, ચોચોકા.)

માગું, માગું ! છો ઈશ્વર આપ રે
પ્રાણી માત્રના મા ને બાપ રે,
જેની શક્તિનું નહિ કંઇ માપ રે:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૧

માગું, માગું પ્રથમ તમ પ્રેમ રે;
રાખો રાખો અમપર રહેમ રે;
તમ રહેમેજ રહિયે ક્ષેમ રે:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૨

માગું, માગું કુશળ મારી માતને;
માગું, માગું કુશળ મારા તાતને;
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૩

માગું, માગું અમને તમે પાળજો;
અન્ન, વસ્ત્ર, ને આબરૂ આલજો;
જણુ સર્વનાં, સંકટ ટાળજો:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૪

માગું, માગું હું આણી વા’લને;
આપો, આપો સુબુદ્ધિ હું બાળને;

કાપો, કાપો કુતર્ક કુચાલને:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૫

માગું, માગું માબાપની સેવ રે;
સદા સાચુંજ બોલ્યાની ટેવ રે;
મારા મનનો હરો અહમેવ[1] રે:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૬

માગું, માગું માયાળુ સ્વભાવ રે;
મીઠા બોલ, ને સૌપર ભાવ રે;
છે જેથીજ જગમાં નિભાવ રે:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૭

માગું, માગું સુમાર્ગ બતાવ રે;
મારા દિલમાં દયા તું વસાવ રે;
પરમારથ[2] પૂર્ણ[3] કરાવ રે:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૮

માગું, વિદ્યાનું વ્યસન[4] લગાડજે;
મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે;
શુદ્ધ સત્યનો સુરજ ઉગાડજે:—
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૯

મેં આ માગ્યું, હું માગવા જોગ રે;
બાપ, આપ છો આપવા યોગ્ય રે;
હવે, આપો જે હોય અયોગ્ય[5] રે.
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું. ૧૦

---

૧. અહંકાર. ૨. જીવનું કલ્યાણ થાય એવાં કામ. ૩. બરાબર. ૪. ટેવ. ૫. નુકસાન વગરનું.

निशाळे जती छोडीनुं वर्णन—वा'ली वे'न.

गरबी. (ચોચોકુ.)

મારી *વા'લી બે'ન છે બહુ છોટી જો,
પણ ડા'પણુમાં મોટી જો. ૧

મારી વા'લી બે'નને નહિ રાઢો જો,
હસતીજ આખો દાઢો જો. ૨

મારી વા'લી બે'ન વા'ણે વે'લી જો.
ઊઠે સોથી પે'લી જો. ૩

મારી વા'લી બે'ન દાતણ નિત્યે જો,
કરે, ને નાહે પ્રીતે જો. ૪

મારી વા'લી બે'ન વાળ ઓળાવે જો,
રોજ કપાળ લુછાવે જો. ૫

મારી વા'લી બે'ન સો સુધી ગણતી જો,
ભાવે "ભૂ પા" ભણતી જો. ૬

મારી વા'લી બે'ન ચાલી નિશાળે જો,
ચૂકે નહિ કો કાળે જો. ૭

મારી વા'લી બે'ન સિલેટ સાહી જો,
દીસે છે બહુ ડાહી જો. ૮

મારી વા'લી બે'ન પેન તો માગે જો,
સૌને વા'લી લાગે જો. ૯

---

* જ્યાં આવું (') અધ્યાહાર ચિન્હ મૂકયું હોય ત્યાં કાંઇક હકારનો ઉચ્ચાર છે એમ જાણવું;—જેમકે, વા'લી એ વાહાલી લખ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચીએ છઇએ તેમ વાંચવું.

મારી વા'લી બે'ન ઠમ ઠમ ચાલે જો,
ચોપડી હાથમાં ઝાલે જો. ૧૦
મારી વા'લી બે'ન પાઠ કરેછે જો,
સૌમાં સરસ ઠરેછે જો. ૧૧
મારી વા'લી બે'ન વાંચે વાતો જો,
હરખ સરવને થાતો જો. ૧૨
મારી વા'લી બે'ન લઇને તાળી જો,
ગરબી ગાય રસાળી જો. ૧૩
મારી વા'લી બે'નના બોલ મીઠા જો,
દુનિયામાં નહિ દીઠા જો. ૧૪
મારી વા'લી બે'ન, વા'લાં લાગો જો !
મન ગમે તે માગો જો ! ૧૫

छोडीओनी उजाणी.

गरबी. (અષ્ટચોકા.)

સૌ અલીઓ, હળીમળી આવો આજ,
આપણે કરિયે ઉજાણી.
સૌ કાંઈ કાંઈ ઘરથી લાવો, આજ, આપણે૦ ૧
કો લાવી ચણા, કો ધાણી, આજ, આપણે૦
કોએ કોપરૂં ખાંડ તો આણી, આજ, આપણે૦ ૨
કો ખજૂર ખોળી લાવી, આજ, આપણે૦
કો ચારોળી ચાવતી આવી, આજ, આપણે૦ ૩
કો કહે થઈ એ તો *અજીઠી, આજ, આપણે૦

* એઠી, બોટેલી.

કો લાવી બદામો મીઠી, આજ, આપણે૦ ૪
કોએ પસ્તાં સસ્તાં આણ્યાં, આજ, આપણે૦
સૌએ *ખોરાં ખૂબ વખાણ્યાં, આજ, આપણે૦ ૫
કો કોકડિયો, કો દ્રાખો, આજ, આપણે૦
કો લાવી મૂળો આખો, આજ, આપણે૦ ૬
કો બર્ફી બર્ફજ સરખી, આજ, આપણે૦
જોઇ બાળક કૂદ્યાં હરખી, આજ, આપણે૦ ૭
કો પેંડો લાવી પ્રેમે, આજ, આપણે૦
નહિ કોઇથી ભાગ્યો કેમે, આજ, આપણે૦ ૮
પણ પત્થરથી તે હાર્યો, આજ, આપણે૦
કો લાવી લાડવો સારો, આજ, આપણે૦ ૯
કો કહે ન ખપે એ અમને, આજ, આપણે૦
કહ્યું નહિજ મૂકિયે તમને, આજ, આપણે૦ ૧૦
કો લાવી સક્કરપારા, આજ, આપણે૦
ગોળપાપડી, મમરા ખારા, આજ, આપણે૦ ૧૧
કો લાવી ગાંઠિયા ગમતા, આજ, આપણે૦
તે તો ગટ્ટ કરી ગયાં રમતાં, આજ, આપણે૦ ૧૨
કો લાવી [illegible]વાન પાંચે, આજ, આપણે૦
જોઇ જીભ સળવળે સાચે, આજ, આપણે૦ ૧૩
કોઈ દળ મગદળ ગળગળતું, આજ, આપણે૦
કોએ આણ્યું અથાણું મોં બળતું, આજ, આપણે૦ ૧૪
કો ખોબો ભરી ખારેકો, આજ, આપણે૦
કો લાવી પાપડ સેકયો, આજ, આપણે૦ ૧૫

---

* એ પસ્તાં ખોરાં છે એમ સૌએ કહ્યું.

કો છાનું છુપાવી લાવી, આજ, આપણે૦
પાછી વાળીજ, જેવી આવી, આજ, આપણે૦ ૧૬
બે'ન એ તો ચોરી કહેવાએ, આજ, આપણે૦
કહ્યા વિના ન લાવવું કાંએ, આજ, આપણે૦ ૧૭
રોતી આવી એક બિચારી, આજ, આપણે૦
નથી આપતી મા કાંઇ મારી, આજ, આપણે૦ ૧૮
એને પ્રેમે પાસ બેસાડી, આજ, આપણે૦
સૌએ મિજબાની તો માંડી, આજ, આપણે૦ ૧૯
સૌ વા'લથી વેં'ચી ખાએ, આજ, આપણે૦
ખાઇ પીને ગરબા ગાએ, આજ, આપણે૦ ૨૦

ગૂજરાતનો "વનસ્પતિવૈભવઃ ભાગ ૧ લો.

ગરબી.-(ચોચોકા.)

રૂડો ! રૂડો ! મુલક ગૂજરાત રૂડો !
જગદીશે જગતમાં ખૂબ ઘડયો ! ૧
જ્યાં જુઓ, ત્યાં લીલાલહેરજ છે !
ધનધાન્યે *ભૂધરની મહેરજ છે ! ૨
બહુ જુવાર, બાજરી, ડાંગર ને
ઘઉં, ચણા, વટાણા, ઝાલર, ને ૩
ઘણી તુવેર, ને મગ, ચોળા, જ્યાં
મઠ, અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝા. ૪
વળી ગળી, દીવેલા, તલ, અળસી,

---

* પરમેશ્વર.

આદે ચીન્ને હજારો હજારો કળસી! ૫
એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું;
ગૂજરાતે પાકે સોનું કાચું! ૬
કાચું રાખ્યું નથી કંઇ કિરતારે!
કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે! ૭
ભૂલ ભૂંડી આપણનીજ છે ભાઈ,
કે ગયા ડૂબી દળદર માંહી. ૮
આવો મુલક મળ્યો હોય બીજાને,
દુખ બોલ જનમમાં ન તે જાણે. ૯
લોકો અકલ હુનર નહિ કંઇ આણે,
જુઠો મમત ગાડરવત્ બહુ તાણે. ૧૦
મૂકી મમત, આળસ, ઇર્ષા સર્વે,
દેશ દાઝે ઘૂમો! ઘૂમો ગર્વે? ૧૧
કરો ગર્વે ગરૂઓ મુલક પાછો!
સુતાં બેઠાં સ્વદેશનું સુખ વાંચ્છો! ૧૨
સંપ સજી, ભજી વિદ્યામાતા,
થઇ હુનર કળામાં મદ માતા, ૧૩
કશી કમર, ખલકમાં ખૂંખારી
બાહાર પડો! ફતેહ છે, કહું ધારી! ૧૪

ભાગ ૨ જો. (રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

ખરે ખરો બગીચો ગૂજરાતજ,
ફળ્યો, ફુલ્યો, ને ફાલ્યો, પ્રખ્યાતજ? ૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં ઝૂંડજ જ્યાં દીસે,
જોતાં જોતાં જે જિવ હરખી હીસે. ૨

વડ ઘટા ઘાલે ચોગમ ફરતી,
જે નીચે સેનાઓ ઊતરતી; ૩
ઉગે આંબાઓ હારો હાર ઘણા,
કહો કેરીના સ્વાદમાં શીજ મણા? ૪
રૂડી રૂડીરે લીમડાની છાયા;
ભુંડી ભુંડીરે આમલીની માયા; ૫
કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો?
જાતે નાનો, જગતને ઢાંકનારો! ૬
શું ખિલ્યું આ ખેતર ખસખસનું!
હોય અફીણ અમૂલું જે રસનું. ૭
બુધહિણા વિના ખપ જો ખાએ,
ખરે મરેજ; એનો ન વાંક કાંએ. ૮
શી શોભે આ ઊભી શેલડિયો!
કેવી ઝુંકે છે, જો, જો, ચમરીઓ! ૯
મોટું પેલું ફણસનું ફળ કેવું?
દિસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું. ૧૦
જોજો ઝાડો ઝવાહિરસાં સહુ રે
કોને મૂકું, ને કોને હું ગાઉં રે? ૧૧
આસોપાલવ કદંબ, પિપળ, બીલી,
તાડ ઉંચું રહ્યું ગગનજ ઝીલી, ૧૨
વાંસ, સાગ, સરગવો, ને બાવળ,
ખેર, ખાખર, ખજુરાં, ને આવળ, ૧૩
જમરૂખી, કમરખી, બોરડીઓ,
સીતાફળી, કદલી, દાડમડીઓ. ૧૪

જો, કોઠી, રાયણ, લીંબુ, જાંબુ,
નારંગી, અંજીર, શેતુર લાંબું. ૧૫
વળી પપાઉં, ફાળસાં, ને દ્રાખો,
હોય મેવા મઝાદારજ લાખો. ૧૬

ભાગ ૨ જો. (રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

ફુલ મઝા તો આપણા દેશજની!
સોનું ને સુગંધજ બે, સજની! ૧
ફુલ રંગાબેરંગી કેવાં છે?
ઉડી આંખેજ વળગે એવાં છે. ૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી?
રહ્યો બે'કી મુલક બધો ભારી? ૩
જુઈ, જાઈ, કેતકી, સાહેલી,
પારિજાતક, ચંપો, ચંપેલી, ૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,
ગુલછડી, ટગર, તુલસી, ડમરો, ૫
મઘમઘી રહ્યાં વન વન ચોગમ;
નામ લેતાંજ આવે છે સો'રમ? ૬
શાં ખિલે કમળ જળમાં ચોપાસ!
શાં સોહામણાં સાંજે ગુલબાસ! ૭
શા શોભી રહ્યા આ ગુલ્લાલા!
કેસુડા, કસુંબા લાગે વા'લા ૮
પેલાં સુંદર સૂરજફુલ સૂરજની,

પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ, સજની. ૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદાસું,
જોય ચાંદો ને, જો, આવે *હાસું! ૧૦
ખૂબ ખિલ્યાં કરેણાં, તનમનિયાં;
ધંતુરા તુરી સમ છે બનિયાં. ૧૧
જાણે પુકારે વનવૈભવ ઇશનો!
વન લીલામાં વાસ છે જગદીશનો. ૧૨
જ્યાં જોઉં, ત્યાં ઈશ્વર સભર ભર્યો!
ધન ભાગ્ય નવલ ભવ સાર સર્યો! ૧૩

“ मा, मने निशाळे मूकने ”—निशाळनुं वर्णन.

गरबी. (त्रिअठ्ठी.)

મા, મને નિશાળે મૂકને ॥ પાય લાગુ, મા,
મા, ભાગ તું મારી ભૂખને ॥ સુખ માગું, મા. ૧
મા, મારી મારા જેવડી ॥ બે'નપણીઓ, મા,
મા, જોજે ચાલી આ ચોપડી ॥ લઈ ધણીઓ, મા. ૨
મા, જો, જો, કેવી એ જાયછે ॥ મનમોજે, મા!
મા, જાયજ તો, ત્યાં ગવાય છે ॥ ગીત રોજે, મા! ૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી ॥ છે પેટી, મા,
મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ॥ ત્યાં બેઠી મા. ૪

---

* હસવું, એટલે ચંદ્રોદય પછી ઉજળી સોહામણી દેખાય છે.

મા, ખેળવણાં ખૂશકારની ॥ છે બીજી, મા,
મા, જેને કહે છે આકારની ॥ જન રીઝી, મા. ૫

મા, વળી ચળકતે ચોકઠે ॥ રૂપાળા, મા,
મા, ઘણા લખોટા, જેવડે ॥ ગણે બાળા, મા. ૬

મા, નકશા નવરંગી, નવા, ॥ તફ્તફ્તા, મા,
મા, ભીંતે ભલા ખૂબ ભેરવ્યા ॥ જાણે તખ્તા, મા. ૭

મા, ગોળો ચોગમ ચીતર્યો ॥ એક ત્યાં છે, મા,
મા, ચકર ચકર ફરતો ખરો ॥ કહું સાચે, મા. ૮

મા, એક દિવસ ત્યાં ગઈ હતી ॥ સખિ સંગે, મા,
મા, તેજ દિવસથી થઈ મતિ ॥ "ભણું રંગે," મા. ૯

મા, નિશાળમાં તો છે મઝા ॥ ભણવાની, મા,
મા, એક વાગે આપે રજા ॥ રમવાની, મા. ૧૦

મા, મે'તાજી માયા બધાં— પર રાખે, મા,
મા, શાંત સ્વભાવે તે સદા ॥ મીઠું ભાખે, મા. ૧૧

મા, શીખવવાની શી છટા ॥ છે ત્યાંહી! મા,
મા, ચિત ચોંટે, ચોગમ ઘટા ॥ રહે છાહી! મા. ૧૨

મા, આવી નિશાળે તો જવું ॥ છે મોજજ! મા,
મા, ગમે રમ્યાથી શીખવું ॥ જ્યાં રોજજ, મા. ૧૩

મા, જોતાં નિશાળજ બહારથી ॥ રઢ લાગે, મા,
મા, જો જઈ ભણિયે પ્યારથી ॥ ભાગ્ય જાગે, મા. ૧૪

મા ભણતર વણ નરનાર રહે ॥ પશુ સરખાં, મા,
મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે ॥ સુખ નિરખ્યાં, મા. ૧૫

(ચોથું ધોરણ ભણનારીઓને સારુ.)

ઈશ્વરનું ધ્યાન.

ગરબી. (ચોછક્કા)

જે આ જગતને નિભાવે, ભજું તેજ ભાવે.
ખલક પલકમાં બનાવે, ભજું તેજ ભાવે.
ચાહે ત્યારે ઝટ ડુબાવે, ભજું તેજ ભાવે.
જે તો વિશ્વનાથ કહાવે, ભજું તેજ ભાવે.
જે આ સૂર્યને શોભાવે, ભજું તેજ ભાવે.
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે, ભજું તેજ ભાવે.
ઘૂમટ ગગનનો ટેકાવે, ભજું તેજ ભાવે.
અસંખ્ય ગોળા આ ગબડાવે, ભજું તેજ ભાવે.
જડને ધર્મ જે ધરાવે, ભજું તેજ ભાવે.
મનને મુક્તિએ ચઢાવે, ભજું તેજ ભાવે.
જે છે પ્રાણનો આધાર, ભજું તેજ ભાવે.
જે છે સારમાંનું સાર, ભજું તેજ ભાવે.
જે છે ડાહ્યો દયાવંત, ભજું તેજ ભાવે.
જેને નહિજ આદિ અંત, ભજું તેજ ભાવે.
સકળ શક્તિનો જે ભૂપ, ભજું તેજ ભાવે.
જે છે એક ને અનુપ, ભજું તેજ ભાવે.
જે છે અકળ ને અરૂપ, ભજું તેજ ભાવે.
જ્યાં મનવાણિ હોય ચૂપ, ભજું તેજ ભાવે.
જેને નવલ કવે શુંજ ! ભજું તેજ ભાવે.
તું તે તુંજ ! તુંજ ! તુંજ ! ભજું તેજ ભાવે.

ચોમાસું.

ગરબી. (ત્રિતાલી ચોછકા.)

પેલી વાદળીઓએ ઘૂમાઘૂમી માંડીરે:—
હવે આવશે ચોમાસું શું, એ, માડીરે? ૧
હાહા! હજી નહિ શું આવે? ઘામ કેવોરે!
કેરી બાફમાંજ ઘાલી હોય એવોરે! ૨
નથી હાલતું ઝાડોનું એક* પાનેરે;
ફર્યો પવન જઈ ઠર્યો હવે ઇશાને રે; ૩
નહિ શ્વાસરે લેવાય; જિવ રૂંધાય રે;
પાંખ પંખીઓ વિખેરી ધૂળે નાહેરે; ૪
ભૂંડી અંગે આ અળાઇઓ કરડી ખાયરે!
પડે સાંજ ત્યારે કાંઇક સુખ થાય રે. ૫
અધવાર્યો અષાડ; ઉંચું જોઇએરે;
હવે મેહુલે તો મે'ર કરી જોઇએરે! ૬
ખોદી ખેડીને ખેડૂત ચાસ પાડીરે,
ઉભા ખેતરે જુએ છે વાટ દાઢીરે. ૭
બેઠા ઠામ ઠરી પ્રવાસીને ખલાસીરે:
વળી વેપારી, અધિકારિયો, સંન્યાસીરે. ૮
બેઠી મોસમ, પડયાં બંધ બધાં વા'ણોરે;
નદી નાળે નીર ન, જાય હરણુ પ્રાણો રે. ૯
લુખી, ભૂખી, ને સુકી ખડંગ ભાંય રે,
"પય પય" પોકારે છે; જોડે પપૈયાય રે. ૧૦

---

* એક પાદડું પણ.

પ્રાણીમાત્રનો આધાર મેઘરાજા રે,
આવો, આવો, મહારાજ, રાખો માઝા રે! ૧૧
ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવે રે,
ગગન ઘેરીને અંધારકોટ બનાવે રે. ૧૨
થાય ચમક ચમક વીજના ચમકારા રે,
કડડ કડકડકડ કડકડ્યાં નગારાં રે. ૧૩
છૂટ્યો પવન, આવ્યું લહેરૂં હાસ સારૂં રે!
ક્યાંહી વર્ષ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધારૂં રે. ૧૪
પડ્યો! એ પડ્યો! પડ્યોજ મૂશળધારે રે?
નવલ સુગંધ ઊઠી; શાંતિ થઈ સંસારે રે! ૧૫

जनाबरनी जान. (छचोको.)

धोळ.

જાન જનાવરની મળી ॥ મેઘાડંબર ગાજે;
બકરી બાઇનો બેટડો ॥ પરણેછે આજે. ૧
ઢોલ, નગારાં, ભેર, ને ॥ સુર સરણાઈ તીણું,
સો સાબેલા શોભિતા ॥ બેટા બેટી ઘેટીનાં. ૨
ઠીક મળી ઠઠ લોકની ॥ જરા ઠામ ન ઠાલો.
દોડે વરનો બાપ ત્યાં ॥ દડબડ દાઢીઆળો. ૩
શાજનનું શું પૂછવું ॥ બકરે કરી જોરો,
ભેગાં કર્યાં છે ભાવથી ॥ મોટાં મોટાં ઢોરો. ૪
રાતા માતા આખલા ॥ રાખી શિંગડાં સીધાં,
આગળ માગ મૂકાવતા ॥ *પદ પોલિસ લીધાં. ૫

---

* જાણે પોલિસનું કામ કરતા હોય, તેમ તેઓ માર્ગ મૂકાવતા જાયછે

શાજને શ્રેષ્ઠજ ઉંટડા ॥ હીંડે ઉંચી ઓડે,
એના અરાઢે વાંકડા ॥ કામદારોની ગોડે. ૬

હારમાં એક બે હાથી છે ॥ મોટા દાંતજવાળા,
નીચું ન્યાળીને ડોલતા ॥ હીંડે શેઠ શુંઢાળા. ૭

હાથી થોડા, તો છે ઘણા ॥ હાર રોકતા પાડા,
કાળા કઢંગા ને થયા ॥ ખડ ખાઈ જડ જાડા. ૮

આંખ ફાટી, છાતી નીસરી ॥ કરતા ખૂબ ખુંખારા,
હીંડે ઉછળતા ઘોડલા ॥ શાહજન થઈ સારા. ૯

ટટ્ટૂઓ ટચુમચુ ચાલતાં ॥ પૂઠે ગરીબ ગધેડા,
હાજી હાજી કરી હીંડતા ॥ ડીફાં વિના *અતેડા, ૧૦

હારોહાર હજારો આ ॥ માંહો માંહે લપાતા,
કોણ આવે કામળ ઓઢીને? ॥ એ તો ગાડર માતા. ૧૧

પિતરાઇઓ વહેવાઇના ॥ એને અકલ ન કોડી,
આડા અવળા એકેકની ॥ પૂઠે જાય જો દોડી. ૧૨

બકરા તો વરના બાપ છે ॥ હોય એનું શું લેખું?
શું સાગર શિંગડા તણો ॥ હું તે આજે આ દેખું? ૧૩

વરનો તે ઘોડો આવિયો ॥ વાજે વાજાં વિલાતી,
ભેર, ભૂંગળ, ને ઝાંઝરી ॥ ભેગું ભરડતી જાતી. ૧૪

વર રાજા બે માસનું ॥ બાળ બેં બેં કરતું,
ઝડપાયું, ઝપ ઝોળીમાં ॥ મન માડીનું ઠરતું. ૧૫

મંગળ બકરીમાઇતો ॥ ગાય હરખી હરખી,
જોડે જાંદરણી ઘણી ॥ કોડે જોવાજ સરખી. ૧૬

---

* ડીફાં વિના જેને ચાલવું ફાવતું નથી એવા ગધેડા.

બકરી બાઇએ નાતની ॥ ને બીજી ધણીઓ,
આણી આડોશપાડોશણો ॥ બાઇપણી બે'નપણીઓ. ૧૭

ભેંસ, ભુંડણુ, ને ઉંટડી ॥ ઘેટી, ઘોડી, ગધેડી,
ગાય, બિલાડી, ઉંદરડી, ને ॥ એક કુતરીએ તેડી. ૧૮

વાંદરિયો નથી વીસર્યા ॥ દશ વીશ આ કૂદે!
સાથે સામટાં ગાઈ સૌ ॥ સાતે સૂરને ક્રૂંદે. ૧૯

કોઈ બેંબેં કો ભેંભેં કરે ॥ કોઈ ભૂકતી ભૂંડું,
કોઈ ચુંચું મ્યાંઉં મ્યાંઉં કરે ॥ વેર વાળે કો કૂડું. ૨૦

હુક હુક કરતી વાંદરી ॥ જો જો! નાચે છે કેવી!
ધન ધન બકરી! ન કોઇની ॥ જાન તારા તે જેવી! ૨૧

ચારપગાંની જાન આ ॥ જોડી બેપગાં સારૂ,
સમજે તો સાર નવલ બહુ ॥ નહિતો હસવું તો વારૂ. ૨૨

भणवानो वखत जायछे.

गरबी. (સમચોકો.)

જાયછે, જાયછે, જાયછે રે,
આ વખત ભણ્યાનો વહી જાયછે! ⎫
થાય છે, થાય છે, થાયછે રે, ⎬ ટેક.
બહુ પછી પસ્તાવો થાયછે! ⎭
બાળાપણ ભણવાનો અવસર,
જિવના જિવતરમાંહ્ય છે રે. આ વખત૦
ખેડુત જો ચોમાસું ન ખેડે,
આખું વરસ પસ્તાય છે રે. આ વખત૦

બાળપણું વીત્યું, કે ભણ્યાનો૰
કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે. આ વખત૰
ગિરફતારી પછી તો દુનિઆની,
તેમાં તે શું ભણાયછે રે? આ વખત૰
કદી વખત મળીને કાઢે, પણ,
કુમળીજ ડાળ વળાયછે રે. આ વખત૰
પાકી કોઠીએ ચડે ન કાના,
ટપુ ટપુ વાંચી ગભરાય છે રે. આ વખત૰
માટે બાળક, ટાળ તું આળસ;
હજી તુજ હાથ ઉપાય છે રે. આ વખત૰
ભણ્યા વિના નર નાર નિદાને,
દુખદારિદ્રે રીબાયછે રે. આ વખત૰
હાલ રમત રૂડી લાગે પણ,
કેડે કૂડી દેખાયછે રે. આ વખત૰
રમવું ખરૂં, ને ભણવું એ ખરૂં;
એજ ડાહાપણ કહેવાયછે રે. આ વખત૰
ભણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં,
ભણેજ સુખ પમાયછે રે. આ વખત૰
વિદ્યાવણ માણસ પશુ સરખું,
કહેવત સાચી સદાય છે રે. આ વખત૰
જન ને જનાવર જનમ સમે તો,
સમજમાં સરખાં દેખાયછે રે. આ વખત૰
પણ જન તો પંડીત બને છે,
જો જુગતું શિખવાયછે રે. આ વખત૰

વાર વાર વા'લે શીખવેથીજ
બાળકથી બોલાયછે રે. આ વખત૦
રાખો રણે, તો રહેજ મૂંગું
સમજનું મૂળ શિક્ષાય છે રે. આ વખત૦
લો સર્વે શિક્ષા; શિક્ષાથીજ,
માણુસ મોટું મનાયછે રે. આ વખત૦
નવલ કહે, જે અભણ રહે, તે
પશુપદ પામવા ચો'ય છે રે. આ વખત૦

ગાયના ગુણ.

ગરબી. (ચોચોકા.)

લાગે મને, ગાય, તું ઘણી વા'લી!
ઓ ગૌરી, ગરીબ, ને ગુણવાળી! ૧

તારૂં રૂપ મને રૂડું લાગે;
મુખ જોતાં ભૂખ બધી ભાગે. લાગે૦ ૨

ધોળું અંગ; ને શિંગડીઓ કાળી;
આંખ રાંકડી, કાળી, હેતાળી. લાગે૦ ૩

તારે કંઠે ઘંટડી ઘણઘણતી;
ચારે ચરણે ઝાંઝરી ઝણઝણતી. લાગે૦ ૪

ગોવાળેથી પાછી તું વળતી,
ત્યારે ભાં ભાં ભાં ભાવે ભણતી. લાગે૦ ૫

આપે ઉથલો વાછરૂ થનથનતાં,
પેસે પોળમાં પ્રેમે તું તે સુણતાં. લાગે૦ ૬

હીંડે હરખે ઉછળતી તું ઘેલી,
તોએ કોને મુકે ન તું કદી ઠેલી. લાગે૦ ૭

વાટે બેઠાં બાળ બચાવી લે,
એવી ડાહીદયાળુ તું દીલે. લાગે૦ ૮

મારનાર ઉપર પણ તું ભારે,
નથી કરતીજ રીસ અતિશ ક્યારે. લાગે૦ ૯

તેં તો ધર્મનો મર્મજ પરમ લહ્યો,
ગૂઢ *ગરીબપણાનો ગુણ ગ્રહ્યો! લાગે૦ ૧૦

તું તો રોજ પરોપકારે રાજી;
તારો જશ જગમાં છે રહ્યો ગાજી. લાગે૦ ૧૧

તું ધોળી; ને ધોળું દૂધ તારૂં,
ગુણકારી, સ્વાદ ભર્યું સારૂં, લાગે૦ ૧૨

દહીં, દૂધ, ઘી, માખણ, ને છાસ,
જેમાં સર્વે સ્વાદ તણો વાસ; લાગે૦ ૧૩

એ પાંચે અમૃત પૃથ્વીપર જે,
તે અમ અર્થે તું તો સરજે. લાગે૦ ૧૪

બર્ફી, ને પેંડા, ને માવો,
બાસુદી, શિખંડનો બરો લા'વો, લાગે૦ ૧૫

તે તો તારી પ્રસાદી, ઓ, સુખદાતા!
ગાય માતા, તું સાચીજ છે માતા! લાગે૦ ૧૬

તારા પ્રેમનો પાડ હું કેમ વાળું!
આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું! લાગે૦ ૧૭

---

* ગરીબાઇ—રાંકપણું—જે ધર્મની મુખ્ય મતલબ છે તે તેં બરાબર પકડી રાખીછે.

*તારી શિંગડી સુંદર શિંદુરે,
રંગી સોને સણુગારૂં હુંરે; લાગે૦ ૧૮
કરૂં ચાંદલો, ને ચોખા ચો'ડું,
ફુલહાર પહેરાવી, નિરખું મોં'હું! લાગે૦ ૧૯
તારૂં ઝગઝગતું જ્યોતિજ સરખું,
મુખ નિરખું, હરખું, ને નિરખું. લાગે૦ ૨૦
ધન ધન! ધેનુ! રૂપગુણધામ!
ગુણ ગાયના ગાય નવલરામ. લાગે૦ ૨૧

चोमासाना चार मास.

गरबी. (ત્રિતાલી અષ્ટચોકા.)

ચોમાસાના ચારે માસ છે સારારે.
લીલી સાડી સુંદર સજે ધારા † ચોમાસાના૦
ધોરી માસ આષાઢ તે કહાવેરે,
વરસાદને દોરી લાવેરે,
જોકે પહેલાં કંઈક તપાવે. ચોમાસાના૦
કડકડીને પડે મેઘરાય રે,
પડે પાણી, તે નેવે ન માય રે,
ધોધો ધોજ બધે સંભળાય! ચોમાસાના૦

---

* આ બે કડીમાં કહ્યાપ્રમાણે ધનતેરસને દાહાડે ગાયને લોકો ગૂજરાતના કેટલાક ભાગમાં સણુગારેછે † પૃથ્વી.

નદી નાળાં તળાવ ભરાયરે,
જળ જળ પળમાં થઈ જાય રે,
ડૂબ્યું જાણે જગત જળમાંય! ચોમાસાના૦
હોય વંન ફરી સજિવંન રે;
નાચે ગિરિપર મોર થનથંન રે
કરે કળા ને હોય મગંન. ચોમાસાના૦
શ્રાવણ માસે સરવડાં હોય રે,
ગામ બહાર મેળે સૌ કોય રે,
જઈ લીલું લીલું બધે જોય. ચોમાસાના૦
માથે મેઘનો માંડવો આવ્યો રે,
નીચે લીલો ગલીચો બિછાવ્યો રે,
વચે મનહર *મછ ઝળકાવ્યો. ચોમાસાના૦
જિવજંતુઓ નિપજે ઝાઝાં રે,
જ્યાં જોઇએ ત્યાં છોડ છે તાજા રે,
શાક ભાજીનો શ્રાવણ રાજા. ચોમાસાના૦
ભાદરવે તે ભડકી ઊઠ્યો રે;
"બાકી સાકીનું લો; હું ત્રૂઠ્યો રે;
કદી કહેશો ન કે હું રૂઠ્યો." ચોમાસાના૦
એમ કહીને કડાકડી માંડી રે,
રહ્યા વાઘ ને સિંઘ બરાડી રે.
વીજ ઝબુકી ગગનને ફાડી. ચોમાસાના૦
દિસે સુરજ ન, થઈ રહી હેલી રે;-
આણ્યો દરિયો ઉલેચીજ, હેલી રે!
તોડી તેડ, ને નદિયો રેલી. ચોમાસાના૦

---

* મેઘધનુષ્ય.

આશો માસે ફળી જન આશા રે,
પાક્યાં ધાન્ય ધરતી પર ખાસાં રે,
રહે ખેતરે ખેડુતો વાસા. ચોમાસાના૦

ઉડે પંખી લાખો હરખાતાં રે,
ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે,
ઉંચે આભ રૂપેરી, જો, જાતાં. ચોમાસાના૦

ખીલ્યાં કમળે તળાવો છા'યાં રે,
આબે સારસને શી માયા રે?
જોજો ચંદ્રે ચકોર તો ધાયા. ચોમાસાના૦

શર્દચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે!
ગીત ગાય નવલ નરનારી રે!
હવે દીવાળીની તયારી! ચોમાસાના૦

पांचमुं धोरण भणनारीओने सारु मातृस्तवन.

ધોળ. (ચોચોકા.)

જ્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
નહોતું ખાન કે પાનનું ભાન રે,
ત્યારે કોણ મારી સંભાળ,
કરતું ધરી વા'લ? તેતો તુંજ માવડી.

કોણ ઉંઘતું હેતે ઉઠાડીને,
કોણ અંગનું હીર ધવાડીને,

થતું હુંથી અધિક પ્રસંન,
પોતાને મન? તેતો તુંજ માવડી.
માથું મારી, ઉછાળી હું લાત રે,
ધાવું તેમ તેમ, થઈ રળીયાત રે,
કોણ મીઠડાં લેતું સુખ,
પામી મહા સુખ? તેતો તુંજ માવડી.
મને કોણ ઉઠાડી બેસાડતું?
મને કોણ રિઝાવી રમાડતું?
કોણ ગાતું ઊંઘાડવા ગીત,
પ્રફુલ્લિત ચિત્ત? તેતો તુંજ માવડી.
જરા માથું દુખે કદી માહરૂં,
કોણ ચોંકી થતું દુખી બ્હાવરૂં?
*કરી કરીને કડવા કવાથ,
પીતું ખૂશી સાથ? તેતો તુંજ માવડી.
કોણ શિખવતું બોલતાં ચાલતાં?
કોણ કહેતું મનોહર વારતા?
દીઠા દાઢી અસંખ્યજ દોષ,
તોએ ન કર્યો રોષ! તેતો તુંજ માવડી.
તારા પ્રેમનો પાર પમાય ના,
તારાં કર્યાં તે કોએ કરાય ના,
અરે! તેં મળમૂત્ર અથાગ
વહ્યાં, લહ્યાં ભાગ્ય! ધનધન! મારી માવડી!
તારો પાડ શું વાળું? વળાય ના!
મૂકી માથું ખોળામાં હું માયના,

---

* પથ્ય.

બોલું નવલ ગગળો થઈ વાણ,
"તારૂં છે કલ્યાણ." જયજય ! મારી માવડી !

गूजरातनी मुसाफरी.

गरबी. (અઠસમ ચોક્કો રૂપકતાલ.)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા ॥ ત્યાંથી નિકળીએ પ્રવાસરે;
અમલસાડ, વલસાડ, નૌસારી, ॥ લેજો ફણસ અન્નાસ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧

શાં શોભે કદલીવન શિતળ ! ॥ શી બે'કે લીંબુવાઈ રે;
આંબા *ઈફાના અમૃત સરખા ॥ હરખી કહે છે દેશાઇ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨

સુરત શે'રનું સુંદર સ્ટેશન ॥ સુંદર રસ્તા સારારે;
સુંદર, નાજુક, લોક વિચક્ષણ, ॥ શોખી, સફાઇ કરનારા.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩

ઓ ! આવી બરફીની દુકાનો ! ॥ ઉભાં રહો, રઢ લાગેરે !
પાપડી પણ આપણ આ ટાણે ॥ પામ્યાં પૂરણ ભાગ્યે !
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪

જરૂર નાતમાં જમવા જઇએ ॥ જમણ આવાં નથિ નરખ્યાંરે !
ચિનાઇ સાડી ચપડા ચમકે ॥ સર્વે લખેશ્રીજ સરખાં.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૫

મેળા, ખેળા, ને વરઘોડા ॥ નાચ, ને રંગ ઠામ ઠામરે;

---

* એ પાસના, એ મુલકના.

હસતાં રમતાંજ દિસે સદા સો ॥ કરતાં હશે શું કામ!
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૬

આગળ આ હતું હિંદુસ્થાનમાં ॥ સૌથી બંદર મોટું રે;
નામીચું દુનિયામાં, તે કેમ, ॥ છેક થયું હશે ખોટું?
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૭

તાર્યો નાહિ, લઈ લાહે ગજી, કિનખાબ, કિનારી, ચાલોરે;
નરમદાનો નરખી, નર, પૂલ ॥ નરનાં *નરપણ ભાળો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૮

ભરૂચની ટેકરી બહુ બાંકી ॥ ટીંબા ચડજો તપાસીરે;
ટેડી પાઘ, કકડતાં કપડાં ॥ રૂમાલ તો ફરમાસી.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૯

ભાંગ્યું, ભાંગ્યું, પણ એ છે ભરૂચજ ॥ ભૃગુનો આશ્રમ કહાવેરે;
શે'ર જુતું ગૂજરાતે, આજે પણ ॥ રૂ બહુ †રેલે ચડાવે.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૦

ત્યાંથી કબીરવડ જોવા જાજો ॥ જગમાં જે છે નવાઇરે;
જોઈ ડભોઇ, પાછા વળજો; ॥ ‡માળમાં માલ ન કાંઇ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૧

મેલ્યું ભરૂચ કે આવ્યું કાનમ, ॥ કાળી ધરતી રસાળીરે;
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પગ, ॥ કણબી કન્યા દે ગાળી.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૨

મિયાંગામ ઇટોલું વટાવે ॥ આવે ઝાડનાં ઝુંડ રે;
ઝાડે ચારે તર ચરોતરનું ॥ ગોંદરૂ આ છે પ્રચંડ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૩

---

* મર્દાઈ, પરાક્રમ. † રેલવેને મારગે. ‡ પંચમહાલનો માળ પ્રદેશ.

વડોદરે નિર્ભ્રાંત ઉતરજો ॥ નથી મલ્હારરાવ ઘેલોરે;
દાણનું દુખ તો છે હજી કાયમ ॥ ગાંઠડા હેઠે મેલો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૪

લક્ષ્મીવિલાસને મોતીબાગ ને ॥ નજરબાગનો મીનોરે ;
જોજો સવારી, સાટમારી ને ॥ નૃપ નવીન પ્રવીણોરે,
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૫

પાન ને પર્વેળ લઈ પરવરીએ ॥ શો ઊંચો પૂલ મહીનો રે !
"આવી મહી ને ફિકર થઈ" એ ॥ ઉખાણો હતો અહીંનો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૬

આપે જણાય છે આવ્યું ચરોતર ॥ બોલીને બુદ્ધિ જ્યાં જાડીરે ;
જાડી પણ ગાઢી કસવાળી ॥ ધંધે *કોસરે હદવાળી.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડાકોર, ॥ તો વચમાંથી વિચરજો રે ;
કપડવંજે કાચ ને સાબુ ॥ જોઈ સુધારો કરજો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૮

આવી આનંદે પાછા આણંદે ॥ કે નડીયાદે મળજોરે ;
મહમદશાહનું શે'ર જોઇને ॥ અમદાવાદે વળજો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ ॥ ગાદી મોટી પાદશાહી રે;
જ્યાં ત્યાં મસીદ, ને †તોડા તે હજી ॥ યાદ આણેછે ભાઈ!
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૦

જુમામસીદ શી મોટી! મહમદશાહનું સેન સમાય રે ;

---

* કસર કરવાનો ગુણ. † નાના મિનારા.

જુમામસીદ જોતાં તે વખતની ॥ ઝાંખી આજે થાય.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૧

ભદ્રની શોભા છે બહુ સારી ॥ ત્રણ દરવાજે કમાનરે;
હઠીસિંગને દેહેરે આરસ ॥ ઓપે હીરા સમાન.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૨

શાહ આલમ સર્ખેજની શોભા ॥ શી રીતે વર્ણાયરે?
અસલી ઇમારત હુંનર આગળ ॥ ઇંજનેરી લજવાય.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૩

રાજનગરનાં જન ઉદ્યોગી, ॥ કોડીલાં કસરની સાથેરે,
વિવેકી, ને વળી પરગજુ પણ ॥ તન મન *કણ ત્રણ વાતે.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૪

રસમાં છે આહિં છપ્પા સામળ-કવિનાં પૂરણ કામરે,
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ, ને ॥ વડોદરે દયારામ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૫

ગઈ પાદશાહી ઘણા દિવસથી ॥ પણ †શાહે રંગ રાખ્યોરે,
બાંધી સાઢાત્રણ તાંતણે શે'રને ॥ ધંધો ધોકારે દાખ્યો.
રમિએ ગૂજરાતેરે. ૨૬

ધોતીજોડા, પીતાંબર, સાડી, ॥ જે જોઇએ તે લેજોરે;
બાર બોલાવે બોત્તેર આવે ॥ કોક દલાલને કહેજો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૭

આવે દલાલ, ને લાવે લટકતા ॥ વેપારી ટોળે ટોળરે;
લઢે, વઢે, દે ગાળ, ખેંચે, સમ ॥ ખાય, કરે કાગારોળ!
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૮

---

* ચપટી દાણા.   † વેપારી વાણીઆએ.

આવી અગાડી ગાયકવાડી ॥ ઘોડા ફરે મદ માતારે;
વડનગર ને વિસલનગરે ॥ જાતું પણ નથી જાતાં.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૨૯

સરસ્વતી તીર સુંદર સિધપુર ॥ કપિલ મુનિનું ધામરે,
પાટણ, પ્રાચીન રાજધાનીને ॥ અહિંયાંથીજ પ્રણામ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૦

કાઠિયાવાડે હાલ નથી ભો ॥ *હાલો તે ભણી જઇએરે;
દેશી રાજનાં દુખડાં દેખી ॥ દિલમાં દુખિયાં થઇએ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૧

રેત ગઇને પા'ણા આવ્યા ॥ ઝાડનું દેખું ન નામરે;
ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજ ખજાનો ॥ ખોલ્યાનો ખરો ઠામ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૨

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો, જોઇએ ॥ નરસિંહ મે'તાનો ચોરોરે.
છતું કર્યું ગૂજરાત સપૂતે ॥ એનો પાડ ન થોડો.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૩

જામનગર મચ્યું રાગને રંગમાં ॥ ભાવનગર ભળપણમાંરે;
પેહેલા વર્ગનું ચોથું ધ્રાંગદ્રું ॥ પોરબંદર હાલ ગણ મા.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૪

સુદૃઢ, તીખા, શોખી, શાણા, ॥ મતલબી, ખટપટવાળારે,
મીઠા તો મધથી પણ અદકા ॥ લોક આણીકોર ભાળ્યા.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૫

જોવા લાયક રાજ રહ્યાં બહુ ॥ પણ કહોને શું કરિયેરે?
રાજાધિરાજની રાજે ધજા જ્યાં ॥ રાજકોટે જઈ ઠરિયે.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૬

---

* ચાલો.

બાજે બાજે રાજ બધા ત્યાં ॥ આવી પ્રસંગે જાશે રે;
જોઈ રહ્યા, કે વળશું પાછા ॥ પ્રવાસ પૂરો થાશે.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૭

રહી ગયું જોવું દીવબંદર, ને ॥ ધોળેરૂં, ને ઘોઘુંરે,
ખારેઘોડે ખૂટે ન મીઠું ॥ મીઠું પાણી મોઘું.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૮

પશ્ચિમે દ્વારિકા, પૂર્વે કાળી, ॥ ઉત્તરે અંબામાતરે,
દક્ષિણે કુંતળેશ્વર એ છે ॥ ચારે ચોકી ગૂજરાત.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૩૯

ઉન્હાં પાણીના કુંડ લસુંદ્રા ॥ ગોધ્રા, ને ઉનઇએરે,
ગંધક તો ગંધાય છે ખુલ્લો ॥ રામ સુધી શિદ જઈએ ?
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪૦

વિમલશાહનાં દે'રાં બળેલાં ॥ *લાવારસમાં દટાયાંરે,
જોતાંજ, જાણે જ્વાળામુખીનું ॥ જોર જે જન છે ડાહ્યાં.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪૧

રહી છેવાડે છાવણી ડીસા ॥ હવા પાણી જ્યાં સારાં રે,
પાલણપુર ઉપરથી થઇને ॥ આબુજી જોવા ધાયાં.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪૨

વેલી વનસ્પતિ, વિધવિધ ઔષધિ ॥ જૈન દે'રાં જયકારીરે
"અઠે કઠે" કરનાર મેવાડને ॥ મારવાડની અહિં-બારી.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪૩

---

* પૃથ્વીની અંદર જે બળતો રસ છે તે. જ્વાળામુખી ફાટેછે ત્યારે એ બહાર ઉભરાઇ આવેછે.

વાદળાં અંગે અડકી હિંડે, ॥ ટાઢે જવાય ડુંડવાઈ રે,
પાલીતાણે, ગિરનાર, શેત્રૂંજે ॥ ભૂલ્યાં આપણે જડ્ડું ભાઈ.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪૪

રાંધણપુર જઈ રણને ઝાંખતું, ॥ કછ ભુજ જ્યાંથિ જવાયરે,
માંડવીબંદરથી ઉપડતાં ॥ મુંબાઈ *બોટે અવાય.
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૫૫

મુંબાઈ તો અલબેલીજ કહાવે ॥ જાણીતી જગમાંહ્યરે,
વિદ્યા હુનર, વેપાર ને રાજનું ॥ નૂર નવલ શું ગાય?
રમીએ ગૂજરાતેરે. ૪૬

चैत्र मासनुं चित्र.

गरबी. (ચોછક્કા.)

ચતુર, ચૈત્રને વસંત વર્ગે શિદ ભણ્યો જો?
લોકે ક્યારનો ઉન્હાળો ગુણ લેખી ગણ્યો જો. ચતુર૦

પડે તાપ જે બપોરે, તોબા તે થકી જો!
રૂડી રાત્રિ, ને સવાર, સાંજ છે નકી જો. ચતુર૦

રાતે નિર્મળા આકાશે તારા ઝગઝગે જો;
ચોગમ ચંદનીમાં ચંદ્ર ચારૂ ચગચગે જો. ચતુર૦

સાંજે વા'ણે શિતળ મંદ પવન વા'યછે જો;
એથીજ નિશાળો સવારમાં ભરાયછે જો. ચતુર૦

પણ જંત્ર વેળા ધરતી ધખી જાય છે જો;
છત્રિ જોડા વિના ડગલું ના મુકાયછે જો. ચતુર૦

---

* આગબોટ.

પડે તાપ, તપે તાલકું, માથું ભમે જો,
લોહી ઊકળે, ને આવે ઊંઘ આ સમે જો. ચતુર૦

ઊંઘે વાઘ નાગ આદિ શોધી છાંયડા જો;
બેઠાં ડાળપર, જો, ડોલાં ખાય પંખીડાં જો. ચતુર૦

પેઠાં માળામાંએ બાળ પંખી તફડે જો;
નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક, બાહર રડવડચે જો. ચતુર૦

वैशाख मासनुं चित्र.

લૂ લૂ લૂ વૈશાખે! શાખે શીખો લાધિયો જો!
આ શું પૃથ્વીએ પંચાગ્નિ જોગ સાધિયો જો! લૂ લૂ લૂ૦

જાણે ભઠ્ઠીનીજ પાસ ઉભાં આપણે જો,
એવા તડકાના ભડકા લાગે બારણે જો. લૂ લૂ લૂ૦

આંખે આવે અંધારાં તડકે તાકતાં જો;
વને વનચરો જળ ઝાંઝુઆના ઝાંખતાં જો. લૂ લૂ લૂ૦

ગોંધાઇ ઘરમાં બેઠે પણ ન ચેન આ ઘડી જો;
આવે ઝાળ, ને ઝલ્લાઈ જાય ચામડી જો? લૂ લૂ લૂ૦

ગામ બાહાર લૂને ઝપાટે ઘાસ છોડવા જો!
ગયાં સુકાઈ; સિમાડા મસાણ સમ હવા જો! લૂ લૂ લૂ૦

બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પણ દિસે ખરાં જો;
વાયા વાયલા, ને ખરરર ખર્યાં પાતરાં જો. લૂ લૂ લૂ૦

સૂકા વાંસનાં વન સળગી ઊઠે આ સમે જો;
કારણ દવ બધુંજ બાળતો ચોગમ ધુમે જો. લૂ લૂ લૂ૦

પશુ પક્ષી વૃક્ષ વલ્લિ પ્રલય થાયછે જો;
ઉજડ ઉજડ નવલ જંગલો જણાયછે જો. લૂ લૂ લૂ૦

જેઠ માસનું ચિત્ર.

આવ્યો જેઠ, ને બફાઈ ચાલ્યાં બાફથી જો!
ફૂટે છે ફૂવારા જો ને રોમ રોમથી જોજો,
એવાં ઝરણ ઝાઝાં મળી નદી વહે દિલે જો;
ટીપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે, ને ગળે જો. આવ્યો જેઠ૦

જળ જેટલું ઝરેછે, તેટલું ખરે જો,
"પાણી પાણી" કરી પ્રાણ પાછું લે અરે જો. આવ્યો જેઠ૦

સૂકી જીભને જનાવરો દોડે વને જો,
હતાં જે સુતાં સંતાઈ ગુફાને ખુણે જો. આવ્યો જેઠ૦

મળે જળ ન; જળ વિના સૌ બ્હાવરાં થયાં જો;
નદી, નાળાં, ને તળાવ તો સુકાઈ ગયાં જો. આવ્યો જેઠ૦

પાણી કૂવાનાંએ કમી થઇ જાયછે જો;
લાંબા દાહાડલા આ દોહેલા કહેવાયછે જો. આવ્યો જેઠ૦

ઘણાં હોયછે તોફાન દરિયા પરે જો;
ચડી વા વંટોળે, જળ થળે જુલમ કરે જો. આવ્યો જેઠ૦

ધરણીથી ઉઠાવી ધૂળ ગગને લઈ ચડે જો;
આંધી હોય, ને દબાય આદમી ઉંટ *દડે જો. આવ્યો જેઠ૦

વાંણો ડોલી, સઢ તોડી ચકડોળે ચડી જો,
ડૂબે દરિયામાં, જોને મરણ બૂમ પડી જો! આવ્યો જેઠ૦

---

* ધૂળના ઢગલા.

મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેઘો મળે જો;
રણે રેણુનારે નવલ ધાતા ઝળહળે જો. આવ્યો જે૦ ૦

ભક્તિનું પરોઢિયું.

રાગ પ્રભાત. (ચોછકડુ.)

શાંત શાંત સકળ સ્થળે, શાંત ચિત્ત સારૂં,
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રીપ્રભુ સંભારૂં શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણ બ્રહ્મ ભક્તિનું પરોઢિયું છે આજે:—
પ્રફુલ્લ રૃદય કમળ પલ્લવ બુંદ આનંદ રાજે; શાંત શાંત૦ ૨
મોહ રાત્રીનો પ્રકાશ ઝાંખો થયો ભાઈ;
પાપરૂપ પોયણી આપે ગઈ બીડાઈ, શાંત શાંત૦ ૩
શિતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જાગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪

(છઠ્ઠું ધોરણ ભણનારીઓને સારુ.)

પ્રભાતનું વર્ણન.

પ્રભાતિયું. (અષ્ટચોકા.)

જાગો, જાગોરે, મારાં ઉજમાળાં બે'ના, કે
વા'ણેલાં ભલાં વાહ્યાંરે ! ટેક.
જાગ્યાં, જાગ્યાંરે મોર પોપટ મેના, કે. વા'ણે૦ ૧
ધીમે ધીમે રે બોલ બોલે રસાળા, કે, વા'ણે૦

---

† વાદળાંને

જાણે જાણેરે એ જગાડે બાળા કે! વા'ણે૦ ૨
બીજાં બીજાંરે બા'ર પંખી કલોલે કે, વા'ણે૦
ઉડે ઉડે ને, મીઠું મીઠુંજ બોલે કે. વા'ણે૦ ૩
ચાં ચીં ચીં ચીંરે કરે ચકલી આનંદે કે, વા'ણે૦
રમે રમેરે ખિસકોલી સ્વછંદે કે. વા'ણે૦ ૪
બોલે બોલેરે ગાય ભેંસ ગોશાળે કે, વા'ણે૦
નાચે નાચેરે નાનાં વાછરૂં વા'લે કે. વા'ણે૦ ૫
જોજો, જોજોરે, ઉંચે પંખી આકાશે કે, વા'ણે૦
ચક્કર ચક્કરરે ફરે ફુદડી ઉલાસે કે! વા'ણે૦ ૬
ઉંચો ઉંચોરે ચડયો સૌથી ચંડોળ કે, વા'ણે૦
ગાતો ગાતોરે રસે ઝાકમઝોળ કે. વા'ણે૦ ૭
ગાએ ગાએરે ગુણીજન બ્રહ્મનામ કે, વા'ણે૦
હરખે હરખેરે આખું જગત કાં આમ કે? વા'ણે૦ ૮
હસી હસીરે ઊઠયાં વૃક્ષ ને વેલા કે, વા'ણે૦
ખીલ્યાં ખીલ્યાંરે મન કમળ આ વેળા કે. વા'ણે૦ ૯
ઉગે ઉગેરે સૂરજ સુખધામ કે, વા'ણે૦
તેનો તેનો આ ઓચ્છવ ઠામ ઠામ કે. વા'ણે૦ ૧૦
ભાળે વા'લેરે સૌ ઉગમણી દીશ કે, વા'ણે૦
રાતી રાતીજે સોનેરી અતીશ કે. વા'ણે૦ ૧૧
ઓ! આ! ઉગ્યારે! જગ ઝગમગ્યું સંધું કે; વા'ણે૦
જાણે ઝબકોળીરે કા'ડયું જ્યોતિને સિંધું કે! વા'ણે૦ ૧૨
દીપી દીપીરે ઉઠયા બાગ બગીચા કે, વા'ણે૦
ઝળકયા ઝળકયારે લીલા ઘાસે ગલીચા કે. વા'ણે૦ ૧૩
જય જય જય જયરે ભણી ઋષિઓ ઉભેલા કે. વા'ણે૦
હેતે હેતેરે ધરે ધ્યાન આ વેળા કે. વા'ણે૦ ૧૪

ધ્યાને ધ્યાનેરે પરિબ્રહ્મને ધારેકે, વા'ણું૦
માગે માગેરે સદ્બુદ્ધિજ પ્યારેકે. વા'ણું૦ ૧૫
સાચે સાચેરે સમો ભક્તિનો આ છે કે, વા'ણું૦
સહેજે સહેજેરે સંખ્યા વધાય સાચે કે. વા'ણું૦ ૧૬
આ છે આ છે રે સુખસાધનકાળ કે, વા'ણું૦
જે કોઈ જાગેરે તેનાં ભાગ્ય વિશાળ કે. વા'ણું૦ ૧૭
આવે આવેરે મંદ શિતળ પવંન કે, વા'ણું૦
બે'કે બેકે રે શી સુગંધી વંન કે ! વા'ણું૦ ૧૮
તાજાં તાજાંરે થાય તન ને મંન કે, વા'ણું૦
વાધે વાધેરે વય વિદ્યાને ધંન કે. વા'ણું૦ ૧૯

इतिहासनी आरसी.

गरबी. (છચોકા.)

ઈતિહાસની આરસી સાહી, ॥ મેં જોયું માંહી;
થિર થાવર દીઠું ન કાંઇ ! ॥ ફરતી છે છાંહી ! ૧
આ મુલક બધામાં આજ ॥ કયાંના કયાં રહેતા;
ઇંગ્રેજ કરેછે રાજ, ॥ જગમાં જશ લેતા. ૨
પણ હેંસીજ વર્ષ પછાત ॥ જો જોઇએ ઝાંખી,
દિસે દક્ષણિયો ગૂજરાત ॥ ઘુમતા ડર દાખી. ૩
શો પેશવાઇનો દોર ! ॥ પૂનેથી સંચરતાં,
બહુ ચકરાં જાલમ જોર ॥ "ઈકડે યા" કરતાં. ૪
માંડયા રાજે અધર્મ અપાર ॥ ધર્મનું કહાવે જે;
કરી ચાર દિવસ ચમકાર ॥ શૂન્ય થયું સહેજે. ૫

પેશવાઈ પેહેલાં મુગલાઈ ॥ ચાલતી ચોપાસે,
અહીં સ્થાપી અકબરશાહી ॥ બાંધી નીતિ પાસે. ૬
નહિ જુલમ, ન ઝાઝૂં દાણુ; ॥ નહિ પક્ષાપક્ષી;
દીધું દેશીને માન સમાન ॥ દેશાઇગીરી બક્ષી. ૭
ટકી બસેં વરસ મુગલાઈ ॥ તે આને યોગે,
જ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ ॥ પડી મરવા રોગે. ૮
આ બસેં વરસ પણ બાદ ॥ કરી જો પછવાડે,
પાદશાહી અમદાવાદ ॥ સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯
"કુત્તે પર આયા સસા–બસાયા શે'ર શાહને"
આ આશાભીલને અસા–વળે ગમ્યું તેજાંને. ૧૦
થયો મહમદ, બેગડો એક ॥ છેક મહા મોટો,
બાંધ્યાં મસિદ, મિનારા અનેક, ॥ શે'ર, સણુંગ, કોટો. ૧૧
હતો જબરદસ્ત મહા શૂર ॥ મહા મોટો જંગી,
ચડી વા'ણે, લડી ચકચૂર ॥ કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨
પણ ચૌદસેં બાર અગાઉ ॥ હતું એ ક્યાં શે'રજ ?
હવે પાટણપુરને ગાઉં–થયો અકરા કેરજ ! ૧૩
સન તેરસેં પૂરા માંહ્ય ॥ થયા હિંદુ પૂરા;
પડ્યું પાટણ; વર્ત્યો ત્રાહ્ય ! ॥ ધિક ! નાગર નગુરા ! ૧૪
પેઠા મુલકમાં મુસલમાન ॥ "મારૂં મારૂં" કરતા;
લૂટે કુટે, વટાળે, લે જાન, ॥ વહુ દિકરી હરતા. ૧૫
લડ્યા, પડ્યા હજારો શૂર ॥ "ભલે મરિયે મરિયે."
વહ્યું લોહી, જેમ જલપૂર, ॥ ડુબ્યો દેશ તે દરિયે !
એ દિવસ પડી જે પોક ॥ હજી ગગને ગાજે ! ૧૬

એ દિવસ દેશિયો શોક ॥ કરોને મળી આજે ! ૧૭
એ દિવસ થકી પરતંત્ર ॥ થયા, લાગી ખાંપણ રે !
એ આગે હતા સ્વતંત્ર ॥ હિંદુ સૌ આપણ રે ! ૧૮
વધ્યો શોક, થંભ્યું મુજ ગાન, ॥ જ્ઞાન આ એકજરે,
વિના ધર્મ, નવલ, આ સ્થાન ! ॥ ચલિત સૌ છેકજરે. ૧૯

वसंतवर्णन.

होरी.

પચરંગી પટકુળ ધારી,
દીપે કુદરત આ રતે ન્યારી. } ટેક.

કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સજ્યાં ॥ નવ પલ્લવ જૂનાં ઉતારી,
આંબે મોર અથાકજ ઝૂકે ॥ જાણે કલગીઓ સારી !
વસંતની આવી સવારી ! દીપે૦ ૧

વીંટી વળી વેલી સૌ સૌને ॥ વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,
ફૂલના ઝૂમખે ઝૂમખા જે પર ॥ રંગાબેરંગી અપારી !
ઝોકે ઝાડી ફૂલ ભરી ભારી ! દીપે૦ ૨

ફૂલ ભરી ડાળો ડોલે, ખરે ફૂલ ॥ પથરાઈ ફૂલની-પથારી;
ભ્રમર હજારો ગુંજાર કરંતા ॥ સુગંધિ લેતાં ગયા હારી !
બધુંજ રહ્યું મ્હેક જ્યાં મારી ! દીપે૦ ૩

ફૂલ ભરી ડાળો ડોલે, હિંડોળે ॥ બેઠાં પોપટ, મેના પ્યારી;
ને નવરંગી અવર બહુ પંખી ॥ મધુર કરે રવ ! તારી,
કોયલ, તો છે બલિહારી ! દીપે૦ ૪

કોયલો કુક્ કુક્ કૂક્ કરી રહી ॥ પંચમ સુર અનુસારી;

ધટ્ટ ધટ્ટામાં પડઘા પડે ને ॥ કુંજ કુંજી રહી સારી,
 મનોહર કામણગારી ! દીપે૦ ૫

દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો ॥ લીલી, લોચનઠારી,
કુમળા બપોરના તાપે તૃશ્યાના ॥ હાથ લોભાવનહારી,
 કંઠે થંડક કરનારી ! દીપે૦ ૬

ઉગ્યા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ॥ તાઢની તો, હવે વારી;
વાહે સવારમાં મંદ, સુગંધિત ॥ શિતળ, સમિર સુખકારી,
 અંગે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭

રંગ્યાં ઉમંગ્યાં પશુ, પંખી, નર, ॥ નાર, કુમાર, કુમારી,
સર્વે સજોડે રમે, જમે, કોડે, ॥ સર્વે કરે મઝાદારી,
 મુખે મીઠી હોરી ઉચારી ! દીપે૦ ૮

હોરીના સૂર ઘુમી રહ્યા ચોગમ; ॥ ચોગમ લગન છે જારી;
લગનસરા તો વસંતેજ સોહે; ॥ વસંત છે લગન આચારી !
 જેણે રચી અજબ તયારી ! દીપે૦ ૯

એ રીત આ રતે પાંચે ઇંદ્રિ, ને ॥ રૂદય રીઝયાં સંસારી,
હોળીરમણુ, આ હર્ખઝરણુની ॥ રીત સ્વભાવિક ધારી,
 ગણો ચાલુ ગંદી નઠારી ! દીપે૦ ૧૦

સંત સ્તવે ભગવંત વસંતે ॥ ઊંચે સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં ચોગમ ફરતી ॥ આવી અનુપ ઉપકારી,
 લલિત લીલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧

જય ! જય ! જય ! સચરાચર ! સુંદર ॥ જય ! ચિદ્રૂપ ભયહારી !
જય ! જય ! એક, અકળ, બ્રહ્માંડ અખંડ અખિલ વિહારી !
 નવલ તન મનના ધારી. દીપે૦ ૧૨

गुणनुं कजोडुं—वेंमी स्त्रीनुं वर्णन.

गरबी. (सप्तछक्का.)

કેવું આ કજોડું તે કહેવાય, દેશિ કહોને તમે કેવું આ૦ ટેક.
પુરૂષ તો ભણ્યો ને ગણ્યોછે ઘણોગુમાનિઆ;
સ્ત્રીથિ ના સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય. દેશિ૦ ૧
ભાઇ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ઘુમેછે;
બાઇનું તો ચિત્ત ચુલામાંહ્ય. દેશિ૦ ૨
પુરૂષ આ પ્રવીણ પૂરો પુસ્તકો રચેછે;
પેલિથી ન પત્રએ વંચાય. દેશિ૦ ૩
ભાઇ તો સ્વદેશને સુધારવા મથેછે;
બાઈ કહે "હું જોઉં શી રીત થાય." દેશિ૦ ૪
પુરૂષ ધૂર્ત ઢોંગિનાજ ઘાટમાં ફરેછે;
તેતો ઘેર પેલીથી પૂજાય. દેશિ૦ ૫
ભાઇ તો સભામાં જઈ સુભાષણોજ આપે;
બાઇ જઇ રાજવિયો ગાય. દેશિ૦ ૬
પુરૂષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;
પેલિ પાપી મંડળીમાં જાય. દેશિ૦ ૭
ભાઇ તો નશીઅનો નકાર કરે મૂળથી;
બાઇ તો ગરોડા પુઠે ધાય. દેશિ૦ ૮
પુરૂષ તો પવિત્ર પરમ ઈશને પૂજેછે,
ગોવાળની ગલીચી પેલિ ચાહ્ય. દેશિ૦ ૯
ભાઇડો ન ભૂલથી એ ભૂંડું કદી ભાખે;
ભૂંડણી વિવાહે વિષ્ટા ખાય. દેશિ૦ ૧૦

દેશિઓ, ન દોષ દેશો, જો કદી એ બાપડો,
હારોં કરે એ પીડા વિદાય. દેશિ૦ ૧૧
છેકજ જ્યાં આવી રીત ભાત મતિ જૂદિ છે;
પ્રીત તે શી રીતેરે બંધાય? દેશિ૦ ૧૨
વાત શું કરે, નેં અરે ચિત્ત તે શું એ કરે?
એક એકને ન જ્યાં સુહાય. દેશિ૦ ૧૩
ચાલતા વેહેવારની તો વાતજ તજવી;
એણેજ રણસ્તંભ રે રોપાય. દેશિ૦ ૧૪
વિદ્યાના વિનોદ કેરિ વાત કદી કહાડે;
વ્હીલું વ્હીલું પેલિ જોય ત્યાંહ્ય. દેશિ૦ ૧૫
વર્ત્તમાનનીએ વાત એને નહિ ગોઠે,
એની તો જુદીજ છે દુનિયાય. દેશિ૦ ૧૬
એને ઝોડ ઝપટની, કે કામણ દુમણનીજ વાત,
કે દહાડા રહ્યાની રે સદાય. દેશિ૦ ૧૭
એ તો જાણે ખાવું પીવું પ્હેરવું ને ઓઢવુંજ,
કે નજર ઊતારના ઉપાય. દેશિ૦ ૧૮
ઝાઝું શું કહેવું રે થોડું લખે ઘણું માનજો!
અભણ વ્હેમિ મુરખની એ રાય. દેશિ૦ ૧૯
વચનુંરે કજોડું કદી હોય, હાય હાય થઇ;
ભૂંડું ભૂંડું ભૂંડું બહુ ભણાય. દેશિ૦ ૨૦
રૂપનું કજોડું પણ વિરૂપરે મનાયછે,
ગુણનું કજોડું ના ગણાય! દેશિ૦ ૨૧
કેમરે લગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર, નહિકે;
નરથી આ કજોડું કેમ વેઠાય? દેશિ૦ ૨૨

ગુણનું કજોડું ભૂંડું સર્વથી સંસારમાં,
લાહ્ય જેનિ ના કદી હોલાય. દેશિ૦ ૨૩

લાહ્ય એ લાગી રહીછે ઠામ ઠામ, નવલરામ;
આંખ જો ઉઘાડો, તો દેખાય. દેશિ૦ ૨૪

बाळलग्नना तमाम नुकसाननो उपसंहार.

गरबो. (સપ્તચોકો.)

હાંરે નામ બાળલગનનું તો બાળો !
બાળો કે ખાડમાં ઘાલોરે ! નામ બાળ૦ } ટેક.

બાળલગનનું નામજ સુણતાં, આવે મને કંટાળોરે. નામ૦
બાળલગનનાં દુખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળોરે. નામ૦
બાળ બિચારૂં શું સમજે એમાં! ઠાઠ શો માંડ્યો ઠાલોરે! નામ૦
દૈવ ઉપર શિદ દોષ મુકો છો ! પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધજ ચાલોરે ! નામ૦
બાળલગ્નની ભૂંડી રૂઢી, આંખ ઉઘાડી ભાળોરે! નામ૦
ભૂંડિ રંડાએ સુકવી નાંખ્યો, સુંદર દેશ રસાળોરે ! નામ૦
બાળલગનને તો બાળકબળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજાળ્યોરે. નામ૦
ઉદ્યમ હોંસ પરાક્રમ આદિક, સહેજે બળી ગઇ ડાળોરે. નામ૦
બાળલગને તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથિ ખાળ્યોરે. નામ૦
" ભટ્ટ ભણ્યા, તો કે પરણ્યા છઇએ " " ઘનમાં આ
ઊભિ ધાડોરે " નામ૦
બાળલગને બળ બુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાળ્યોરે. નામ૦
હુનર કળામાં પાછળ પાડી ! પૈસો વિલાતે વાળ્યોરે. નામ૦
બાળલગનથી હોય કજોડાં દુખ દુખ જેમાં હજારોરે. નામ૦

બાળરાંડ બહુ એથિજ થાએ, એથિજ અતિ વ્યભિ-
ચારોરે. નામ૦
બાળલગને હડહડતો આણ્યો, કળિજુગ કાળ કરાળોરે, નામ૦
બાળકનાં માબાપ બનેછે, બાર વરસનાં બાળોરે. નામ૦
બાળલગને તો ઢીંગલા ઢીંગલી, સરખાં બન્યા નર નારોરે.
નામ૦
ભરજોબનમાં ઘડપણ આણ્યું, આણ્યો મરણનો વારોરે.
નામ૦
બાળલગને બન્યો બળહિણ, બ્હીકણ, આપણો સઘળો
રસાલોરે. નામ૦
બાળલગ્નને અરે બાયલો કીધો, ભરતનો ખંડ યશાળોરે
નામ૦
બાળલગ્ન દુખ સકળનું મૂળજ, કળિજુગ એજ વિચારોરે.
નામ૦
બાળલગન તજિ, નવલસ્વજન સૌ, દેશને ડુબતો તારોરે,
નામ૦

(फीमेल ट्रेनिंग कालजेने सारु.)

लाडीविदाय.

गरबी १ લી. (સમચોકો ત્રિતાલી.)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાયરે,
આસરે, ઇશ તારે ! ટેક.
ઇશ, તું રક્ષણ કરજેરે એનું;
એનું ન અન્યકો ત્યાંયરે ! આસરે૦ ૧

સાસરેં હોય સુવાળીઘણેરી,
તો પણ કઠણ કહેવાયરે. આસરે૦ ૨
ગામ અજાણ્યું, ને ઠામ અજાણ્યું,
જન અજાણ્યા માંહ્યરે. આસરે૦ ૩
ખાવું પીવું પણ પરમરજીપર,
ભૂખે મુખે ન મંગાયરે! આસરે૦ ૪
નિતનાં નિઝણ કરતાં શિખવા શું,
આ વ્રત કાઢ્યું વડાયરે? આસરે૦ ૫
બોલવું તો પૂછ્યું; ચાલવું ચલવ્યું,
કહેલુંજ કરવું સદાયરે. આસરે૦ ૬
બાર વરસની બાળકીએ કયમ,
ઠાઉકા આમ થવાયરે? આસરે૦ ૭
રમતિ કુદતિ હરણીએ તો કયમ;
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાયરે? આસરે૦ ૮
લાડે રમેલિથિ કેમ ચરણ, મુખ,
ને મન બાંધિ મુકાયરે? આસરે૦ ૯
જિવતાં જડ થઈ, પૂતળા પેઠે,
નચવ્યું કેમ નચાયરે? આસરે૦ ૧૦
જોગી જતીની ન જ્યાં ગતિ ચાલે,
કે કેમ કહો એથી થાયરે? આસરે૦ ૧૧
થાઓ કે નહિ પણ નિશ્ચે કરેછે,
એમજ સુકુળ બાળાયરે! આસરે૦ ૧૨
એથી અધિક કંઈ હોએ ત્યારેજ,
નવલ સાસરેં નિંદાયરે! આસરે૦ ૧૩

ગરબી ૨ જી. (ચોચોકી.)

સાસરે જતી છોડીનો ઉત્તર.

માડી તું મારી, છોડને શોક નકામો. } ટેક.
છોડીને સાસરા વણ ક્યાં વિરામો? }
સાસરો તો સર્વે સ્ત્રિને શિર સરજી;
એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદરજી;
ચાલી આવી રીત એ તો ઘરઘરજી. માડી૦ ૧

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,
મને તો સહજે હોય સંતાપો,
ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માબાપો. માડી૦ ૨

કાપીને કોમળ કેળની ડાળી,
જાણે ખોદી ઠામ કઠણમાં ઘાલી,
રૂએ રૂએ રૂએ આંસુડાં તે ઢાળી! માડી૦ ૩

કલેજું મારૂં તો ફડ ફડ થાએ;
પિપળના પાન પેઠે કંપાએ;
મારે મન પૃથ્વ રસાતળ જાએ! માડી૦ ૪

એવું મને લાગેછે સહજ સ્વભાવે,
સાસરીયે જાવું પ્રથમ કોને ભાવે!
સહેજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે! માડી૦ ૫

તો પણ આ શોક ક્ષણિક ગણ મારો,
ઊંડો ને ગાઢો બહુજ છે તારો;
દેખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો! માડી૦ ૬

સાસરૉયે દુઃખ તો પહેલું પહ્લામાં;
તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં મા:
તો પણ સહ્યા વણ શો છુટકો શામા? માડી૦ ૭

માટે, મા, શોક તજી કહો પ્રીતે,
સાસરૉયે સુખી થવાય શી રીતે,
પરાયાં હોય પોતીકાં નિત્યે. માડી૦ ૮

શાબાસ! શાબાસ! સુતા, મતિ તારી!
સફળ કરી સકળ કેળવણી તેં મારી!
સુખી રહે આ છેલ્લી નવલ શીખ ધારી! માડી૦ ૯

ગરબી ૨ જી. (અષ્ટચોકુ ત્રિતાલી.)

શિક્ષાસૂત્ર.

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
સૂત્ર પરમ મર્માળાંરે;
અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી
રાખજે, કોમળ બાળારે. ટેક.

કામ કઠણ બહુ! કરવાં પોતીકાં,
જે છે છેક પરાયાંરે.
એ કરવું તો ઈશ્વર હાથે,
પણ આપણે થવું ડાહ્યાંરે. સાંભળ૦ ૧

પ્રેમ વિના પર પ્રેમ પમાય ન,
કેમે કરી કો કાળેરે,
માટે પ્રથમ તો આપ અંતર ભર,
શ્વશુર પક્ષપર વા'લેરે. સાંભળ૦ ૨

શ્વશુર પક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી જો ચિત્ત માંહીરે!
જે કુળ ઉપની ઉછરી હેતે,
ત્યાં તો થઈ તું પરાઈ રે! સાંભળ૦ ૩

ઘર તો સાસરડૂંજ હવે તુજ;
આ તો પિયર સૌ કહેછે રે.
ભાઇ ભોજાઈ આપે રીઝી જે,
આપડી બે'ન તે લેછેરે! સાંભળ૦ ૪

હક હિયાંથી ઊઠયો; બેઠો ત્યાં!
કઠણ વચન આ કહેતાંરે;
હૈયું મારૂં ઉથલાઈ જાએ;
આંખે આંસુ વહેતાંરે! સાંભળ૦ ૫

પરઘરતું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યુંરે!
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તેં,
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે! સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વશુર કુળ કુળજ તારૂં!
રહેજે રોજ તે રૂખેરે,
તેની શોભાએ શોભા તારી;
સુખે સુખ; દુખ દુઃખેરે. સાંભળ૦ ૭

"પિયર પનોતું રાખો પ્રભુ, પણ,
સાસરૂં તો ઘર મારૂંરે"
એમ વિચારી મનસા વાચા!
કર્મણા, કર તે પ્યારૂંરે. સાંભળ૦ ૮

પ્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
સહજે પોતીકું થાશેરે;
સાસુ, નણંદ, વર, દીયર, સસરો,
સર્વે ચિત્તથી ચા'શેરે. સાંભળ૦ ૯

વખ્તે વચન કડવાં કહે, તો પણ
વિનય ન તજવો તારેરે,
"વનો વેરીને વશ કરેછે"
મંત્ર એ મોઘો ભારેરે. સાંભળ૦ ૧૦

"કામ કર્યાં તેણે કામણ કીધાં"
એ કહેવત છે સાચીરે;
દોરા ચીઠી ને છુમંતરની,
કથની કપટી કાચીરે! સાંભળ૦ ૧૧

વિનય, વિવેક, ને વા'લ વધારી;
ધારોં ધીરજ; કરોં કામોરે;
સદા સુઘડતા, સદગુણ ગ્રહીને;
નવલ સુતા! સુખ પામોરે. સાંભળ૦ ૧૨

ગરબી ૪ થી. (રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

શાણું, સુઘડ, સદગુણી, બની, બે'ના,
સાસરે સુખિયાં થાજોરે!
સંસારે સૌ સ્ત્રી કર્તવ્યો,
કરી પરમ પદ પાજોરે! શાણું૦ ૧

છ'ર મિજાજ તો તાજજ કરવો,
જો સાસરીએ રહેવુંરે!

શાણપણે સૌ સાથે બોલવું,
ચાલવું, લેવું, દેવુંરે. શાણાં૦ ૨

મધુર વચન, છે મધુથી મીઠાં,
જનમનરંજનકારીરે,
નારિનું ભૂષણ–નારિજ નહિ જે,
નમ્રપણું ન ધરનારીરે. શાણાં૦ ૩

સ્વજન,પરજન, દાસ, દાસી સું,
વદવું વિધિ વિવિધેરે,
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું,
મા'લવું મારગ સીધેરે. શાણાં૦ ૪

વણ કહે મન વર્તી વરતવું
સાસરે સૌ અનુસરતુંરે;
પિયુરંજનપર તો મન નિશદિન,
અંતે અખંડજ ઘર તું રે. શાણાં૦ ૫

પ્રેમે પિયુ મનરંજન કરવું,
માનિનીધર્મ એ મોટોરે;
ચાર પદારથ એથી પમાએ,
અન્ય ઉપાય તે ખોટોરે. શાણાં૦ ૬

સ્વામી સંબંધે શ્વશુર પક્ષની,
સેવા કરવી સુરીતેરે,
માત પિતા સમ સાસુ સસરા,
માનવા મનથી નિત્યેરે. શાણાં૦ ૭

પોતાનુંજ ઘર હવે થયું જે,
તે તો સંભાળવું ભાવેરે,

ઘરગોઠવણી તો ગોરીનો,
ગરવો ધર્મજ કહાવેરે. શાણું૦ ૮

રાત દિવસ મથી મરે મરદ, જો,
કરવા ઘરમાં કમાણીરે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
બાયડી નહિ તે ભુંડાણીરે. શાણું૦ ૯

શાણી સુઘડ સ્ત્રી રોજ કરે છે
રૂડી વ્યવસ્થા ઘરનીરે,
કરકસર કરે, રહે સૌ સરસી,
શોભા વધારે વરનીરે. શાણું૦ ૧૦

ઘર જોઈ ઘરધણીયાણીનું,
મૂલ કરે સૌ કોઈ રે,
જો ઘરમાં ગંદવાડો દેખે,
કહે "ફુઅડ, ફટ ! મોઈરે !" શાણું૦ ૧૧

સુઘડનાં ઘરબાર, ને ઓરડા,
આરસા જેવા ઓપાળારે,
સદા સુઘડ રહે સુઘડ સુંદરી,
રાખી સુઘડ બાળબાળારે, શાણું૦ ૧૨

બાળકની સંભાળ કેળવણી,
સ્ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજોરે,
ત્રણ્યે ધર્મ સરસ ને સરળ એ
પાળ્યા, તો પ્રભુ રીઝચોરે. શાણું૦ ૧૩

પ્રભુને પ્રારથનાથી પ્યારાં,
કર્તવ્ય કર્મો કરવાંરે,

જપ તપ વ્રત ઉપવાસ મૂકી પણ,
પ્રેમે પતિવ્રત ધરવાંરે. શાણું૦ ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હીંડે હરઘડી હેતેરે;
તેની મરજી તેજ એની મરજી;
જીવનદોરી છે તેરે. શાણું૦ ૧૫

પ્રાણથી પ્યારો ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતીરે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દૂરથી,
આઘી એ ઓસરતીરે. શાણું૦ ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખેરે;
સ્વામી વિના નહિ સ્વર્ગે સોહાએ!
સ્વામી સંગે સુખી નરકેરે! શાણું૦ ૧૭

સતી પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત ગત એનીરે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્વ છે
પતિજ, સાંભળ, બે'નીરે. શાણું૦ ૧૮

બે'ની! પતિવ્રત ધારી ધીરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારીરે,
વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે, ઓ બેટી, તું મારીરે. શાણું૦ ૧૯

સુખી સદા તું હોજે ઉભય સ્થળ!
કર મંગળ! લાડઘેલીરે!
માની કુખ વખણાવજે વા'લી!
માની નવલ શીખ છેલ્લીરે. શાણું૦ ૨૦

સ્રીસ્વરૂપ.

ગરબી.

સંસારનું નૂર છે નાર,
સજન, સંસારનું નૂર છે નાર.
સ્રી સુધરે સકળ સુખ સાર,
સજન, સ્રી સુધરે સકળ સુખ સાર.
ધૂળધાણિ બધુંજ નિર્ધાર, એ વણ, ધૂળ૦ } ટેક.

સુંદર સ્રીનું મુખડું, સુંદર સ્રીનું તન,
સુંદર સ્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્રીનું મન! સજન સં૦ ૧

સુંદર સેવા સ્રી કરે, સુંદર ધરેજ સ્નેહ;
સુંદરતા સંસારમાં, ભરનારી નારિજ છેય! સજન સં૦ ૨

આપે જન્મજ જક્તને, પાળે પૂરણ પ્રીત!
એનાજ નામ આધારથી, કહાવે ઇશ્વરી અંબા ખચીત!
સજન સં૦ ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તનપરિતાપ,
આફતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.
સજન સં૦ ૪

ઘરણી ઘરનો થંભ છે, ઘરનું ઘરૂણિજ માન,
ઘરણી ઘરનું ઘરેણું છે, ઘર ઘરૂણિ વિનાનું સ્મશાન!
સજન સં૦ ૫

ઘડપણમાં ઘરણી સમી, સેવા કોથી ન હોય,
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઇ, તેતો નારિજ! નર નહિ કોય?
સજન સં૦ ૬

ધન ધન નારિ નામને! પ્રેમી પરમ અપાર!
પાળે બાળે સર્વને, એતો આદ્યશક્તિ અવતાર;
સજન સં૦ ૭

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણચોર!
દુર્ગુણને દરિયે ડુબી, તોએ દિલડે દયાનુંજ જોર.
સજન સં૦ ૮

ગોરી ફૂલ ગુલાબનું સૂકે, કે કરમાય,
કે કોહે વણ કાળજી, તોએ જાતિ સુગંધિ ન જાય.
સજન સં૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણિ, પંડિતો, શાણા સજ્જન સર્વ!
સાચે સાચુંજ હું કહું, તમે માનો મુકી મન ગર્વ.
સજન સં૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણિ આજ બહુ, નથિ એની કાંઇ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણિ મૂર્ખ કે; જે છે તે તમારાંજ કાજ.
સજન સં૦ ૧૧

આદે દમયંતી, સીતા, દ્રૌપદિ, આદિ અપાર;
થઈ ગઇ બહુ ગુણવંતિયો, તે હતિજ નારિ નિર્ધાર;
સજન સં૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, નાપો કંઈ પણ જ્ઞાન,
રાખો જો હેવાન તો, કયમ હોય ન એ હેવાન!
સજન સં૦ ૧૩

હા ! અબળાઓ હાયરે ! હાલ છેજ હેવાન !
ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણનુંજ જેને ભાન. સજન સં૦ ૧૪
જ્યાં હેવાનજ હારનો, સઘળો સુંદરિસાથ;
ત્યાં જીવ્યાથી તો ભલું, ખરે મરણ નવલના ઓ નાથ !
સજન સં૦ ૧૫

નીતિનો ચીલો.

ગરબી. (ત્રિઅકુ.)

*ચારૂ ચીલો આ નીતિનો,—નરનારીરે,
ધારો ધરી ઉર ખંત; કહુંછું વિચારીરે.
ભવ પંથે ભૂંડા, ઉંડા,——નરનારીરે,
છુપા કુવા છે અનંત; કહુંછું વિચારીરે. ૧
જેનાં વિવિધ મનોહરી——નરનારીરે,
વેલે છવાયાં મુખ; કહુંછું વિચારીરે.
જો ચૂકિયે પગ મૂકતાં——નરનારીરે,
હોયજ અણહદ દુ:ખ; કહુંછું વિચારીરે. ૨
એ ગોઝારા કૂપમાં——નરનારીરે,
પડ્યા હજારો અજાણ; કહુંછું વિચારીરે.
હસવામાં ખસતું થયું,——નરનારીરે,
ગયા રૂંધાઈ પ્રાણ; કહુંછું વિચારીરે. ૩
માટે ચિતચેતી તમે,——નરનારીરે,
ચાલો ચીલે ચીલેજ; કહુંછું વિચારીરે.

---

* સુંદર.

ચીલો એ પ્રાચીન છે,———નરનારીરે,
સુંદર, સુખકર સે'જ* કહુંછું વિચારીરે. ૪

ચીલાની બે બાજુએ,———નરનારીરે,
અખંડ તરૂવર હાર; કહુંછું વિચારીરે.
શિતળ છાયા શોભતી,——નરનારીરે,
ફળ અમૃતસાં સાર; કહુંછું વિચારીરે. ૫

ચીલે ચાલવું સે'લ છે,———નરનારીરે,
સીધો† સમતળ છેક; કહુંછું વિચારીરે.
છે કંચન રજ છાંટિયાં,——નરનારીરે,
‡ગુલ જલ બે'કુંબેક; કહુંછું વિચારીરે. ૬

કોણ અભાગી આ ચીલો,—નરનારીરે,
છોડી, હીંડે કુવાટ; કહુંછું વિચારીરે.
મારગ પણ એ પાંસરો,——નરનારીરે,
નહિ ભો, કે ન ઉચાટ; કહુંછું વિચારીરે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા,———નરનારીરે,
આડા અવળા ન જાઓ! કહુંછું વિચારીરે.
§ઠગવાડીના ઠાઠથી,————નરનારીરે,
ભૂલી શિદ ભર્માઓ! કહુંછું વિચારીરે. ૮

ચીલો ચૂકયાં, તેમણે,———નરનારીરે,
આખર ખાધીજ થાપ; કહુંછું વિચારીરે.

---

* સ્વાભાવિક રીતે. † સપાટ. ‡ ગુલાબ જળ.

§ ઠગે-લોભાવી પાયમાલ કરે-એવી જે નીતિના ચીલાની આસપાસ અનીતિની વાડીઓ છે તે.

પર વીતે ચેતેજ, તે,——નરનારીરે,
ખરાંજ ચતુરાં, *બાપ! કહુંછું વિચારીરે. ૯
આજ ચીલે ચાલી ગયાં,——નરનારીરે,
પૂર્વે સર્વ સુજાણ; કહુંછું વિચારીરે.
પામ્યા પરમાનંદ પદ,——નરનારીરે,
નિશ્ચળ નવલની વાણ, કહુંછું વિચારીરે. ૧૦

" मारी भरतभूमि "—स्वदेशस्तोत्र.

गरबी.

("હરિભજનવિના, દુખદરિયા સંસારનો પાર ન આવે")
એ રાગે.

મૉરી ભરત ભૂમિ !

રૂપાળી, રઢિયાળી, યશાળી સુશીલ, પુનિત!
તૉરૉ ચરણ ચૂમી, } ટેક.
આનંદે વંદું જય જય †હરદંમ નિત્ય!

દુનિયામાં દેશ અનેકજ છે;
સૌસૌમાં કાંક વિશેકજ છે;
પણ તુંતો અલૌકિક એકજ છે!-
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૨
કોણ આવે હીમાલયની હારે?
કોહીનૂરે અન્ય હીરા હારે;

---

* એ મારા બાપ એટલે વા'લાં, જે પારકાને વીતે તે જોઇનેજ પોતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં, મતલબ કે અનીતિના ખાડામાં જે પડેછે તે ગમે એટલાં ચતરાં (ચતુરાં) થઇને ફરેછે, પણ ખરૂં જોતાં જરાએ ચતુર નથી. † પ્રત્યેક શ્વાસની સાથે, હમેશાં.

વણ શેલડી સરસ સાકર ક્યાંરે?-
મૉરી ભરત ભૂમિ૰— ૩

શી ફળદ્રુપતા સ્થળ સ્થળ સોહે!
નવરંગી રમણી! મનડાં મોહે!-
જાણે વાડી વિશ્વંભરનીજ હોએ-
મૉરી ભરત ભૂમિ૰— ૪

સાચે વિશ્વંભરવા'લી તું ઝાઝી;
સમૃદ્ધિ સ્વભાવિક બધી સાજી
તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજી-
મૉરી ભરત ભૂમિ૰— ૫

દેખી દુનિયા, મરેછે દિલ દાઝી—
પણ ફિકર ન! રાખ પ્રભુ તું રાજી!—
હાય! હાલ તેની છે ઇતરાજી!—
મૉરી ભરત ભૂમિ૰— ૬

તારો વાંક નથીજ તથાપિ એ,
અમે ભ્રષ્ટ કપૂત મૂઢ પાપીએ
દેવ છેક દુભ્યો;-દુભિયે હજીએ!-
મૉરી ભરત ભૂમિ૰— ૭

મદ, આળસ, ઇર્ષા, ને અનીતિ;
મતિ મતલબી, આંધળી, નીચ અતિ;
સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ-
મૉરી ભરત ભૂમિ૰— ૮

જાણી જન્મભૂભક્તિ તો નામે નહીં;
એક પેટની વેઠ અખંડ લહી;

ઉંચી ઓડ બળદીએ કીધી ન કહીં!
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૯

એવા જનને ધિક ધિક ધિ:કજ છે;
કીડી કાગડા એથી તો ઠીકજ છે,
જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે!
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૦

હાટેંટાટ, કાફ્રી, કે જે કહો,
જંગલીમાં જંગલી જે લોકો,
જનનભૂમિ *ભજન અનભિજ્ઞ ન કો૦—
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૧

સ્ત્રીઓ પણ, અબળા જે બાકી,
તેણે દેશ ભક્તિ સબળા દાખી;
ઇતિહાસ છેજ એનો સાખી.
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૨

જન જન્મી જન્મ ભૂમિ જે ન ચહે,
સૃષ્ટિક્રમવિરૂદ્ધો રાક્ષસ એ:—
રે રાક્ષસે રૂડા, સ્વપક્ષે રહે!
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૩

આવા ભ્રષ્ટ ષંઢે ભંડાઈ માતા,
જે જગને †સુજનતા મૂળ દાતા,
જેના જશ જશવંત હજી પણ ગાતા.
મૉરી ભરત ભૂમિ૦ ૧૪

---

* જન્મ ભૂમિની ભક્તિથી અજાણ્યા કોઇ જંગલી લોક પણ નથી.

† સુધારો (civilization).

તું તો સત્વગુણી તત્વજ વેત્તા,
દેશે દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા,
થઇ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા.
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૫
તારાં આર્ય ત્યારે યવને ભાળ્યાં
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં
અહા! "દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં"
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૬
સ્તવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી
ધન્ય ભાગ્ય નવલનાં તું જન્મ ભૂમિ૦—
તૉરી ભક્તિ રંગે રંગ રહીજ ઘૂમી
મૉરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૭

एक वेण राखवा विषे.

ધોળ. राग बेलावरनुं.

સદા રાખો રે, સદા રાખોરે, શાણાં સુજન સુજાણ!
એકજ વેણ સુસત્યનું. } ટેક.
એક વેણ ઉપર ચાલે, જુઓ,
સંસારનો રે, સંસારનો રે, બધો કારવે'વાર;
હોય લાખોની આપલે,
લોક ધંધોરે, લોક ધંધોરે, કરે ધમ ધોકાર—એકજ વેણ૦ ૧
એક વેણે વિંટયું વિશ્વ, કાં
વેપારી રે, નરનારીરે, નોકર ને શેઠ;
સર્વે જિવે રાજા પ્રજા
વિશ્વાસેરે, વિશ્વાસેરે ખરે વિશ્વમાં નેટ—એકજ વેણ૦ ૨

એક વેણુવિના તો પા ઘડી
કયમ ભેળાંરે, કયમ ભેળાંરે, રહીં શકે કો જંન?
જઈ જંગલમાં એકેકથી
શું છેટાંરે, શું છેટાંરે, વસે જોજન જોજંન?—એકજ વેણુ૦ ૩

એક વેણુ વિના ગુણ કોટિધા
હોય તોપણુરે, હોય તોપણુરે, તેનું કોડી ન મૂલ;
બાળક પણ હાંસી કરે
"એતો જૂઠોરે એતો જૂઠોરે" મળ્યું ડા'પણ ધૂળ!—એકજ૦ ૪

એક વેણુવિના નર રડવડે—
જયમ રોહુંરે, જયમ રોહુંરે, ખર્યું ભાંતથી હોય—
ઠામ ન ઠરવાનો મળે;
ભમે ભૂલ્યોરે, ભમે ભૂલ્યોરે, બની બા'વરો સોય.—એકજ૦ ૫

એક વેણુ ગયું તો સૌ ગયું;
સૌ તુચ્છજરે, સૌ તુચ્છજરે, ગણે તરણાથી લોક;
થાય હડે હડે જાય જ્યાં;
પછી સાચુંરે, કદી સાચુંરે, બોલે તેપણ ફોક.—એકજ૦ ૬

એક વેણુ કારણ દારૂણ શાં
દુઃખ વેઠયાં રે, દુઃખ વેઠયાં રે, હરિચંદે અખેદ?
*ભૂપ ભલોરે પેલો ફ્રાન્સનો!
આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડયો પાછો કેદ!—એકજ૦ ૭

---

* ફ્રાન્સનો રાજા જોન જે લડાઇમાં હારી ઇગ્લાંડમાં કેદ પડયો હતો તે કેટલાક કોલકરાર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યો પણ લોકે તે સરતો કબુલ ન રાખી તેથી એ સત્યવાદી રાજા પોતાના વેણુ ખાતર આપો આપ પાછો ગયો અને ત્યાં કેદખાનું ભોગવ્યું.

એક વેણુ સુસત્યનું રાખતાં
સુખ નિશ્ચયરે, સુખ નિશ્ચયરે, બેઉ લોકે થોક;
નિશ્ચય વાત નવલ કવે
ખરે માનોરે, અરે માનોરે, અહો! જક્તના લોક!—એકજ૦ ૮

जूठ नहि बोलवाविषेः

ધોળ. रागबेलावरनुं.

જીવ! કહીએ રે, નહિ વદીએરે, જરા જૂઠ વચંન;
જૂઠે જાંન બે જેહાનમાં! } ટેક.

આપી ઇશે વિશેષ પશુથકી
અલ્પા વાણીરે, દયા આણી રે, કહેવા ઉરના વિચાર;
તે તો ઢાંકી ડુમેરી તેં
જગ ઠગવારે, જગ ઠગવારે, માંડયો વાણીવ્યાપાર! જૂઠે જાન૦ ૧

શુણુ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
જે આધારેરે, જે આધારેરે, એ ઉભો બિનધાક,
જે વણુ કડડ ત્રૂટી પડે—
જોને આંખેરે, વણુશાખેરે, ધીરે જંઇનું ન શાક—જૂઠે જાન૦—૨

રે! શાખ ભૂંડીજ જૂઠા તણી!
છતાં સાચુંરે, છતાં સાચુંરે, એનું જૂઠું મનાય.
જો વાધા'વ્યો સાચ, પણુ
પેલો બૂમોરે, પાડી બૂમોરે, મુઓ મૂર્ખ વૃથાય.—જૂઠે જાન૦—૩

જિવ! જિભ શિદ જૂઠે વટાળિયે?
વદે જૂઠ તો રે, વદે જૂઠ તો રે, મૂઢ પાપી જંન

---

૧. નુકસાન, ખરાબી.—૨. બે દુનીઆમાં, આ લોકમાં ને પરલોકમાં.

પાપ પોતાનાં ઢાંકવા—
ન ઢંકાયજરે, ન ઢંકાયજરે, જાણુ નિશ્ચય મંન—જૂઠે જાન૦-૪

ભૂંડું છાણુ ઉંડું ગોઝારમાં
ધર્યું ઢાંકીરે, ધર્યું ઢાંકીરે, ઉઠે ગંધાઇ આપ!
થૂ થૂ થૂ થાયજ, તથા
વૃથા બાંધેરે, મૂઢ બાંધેરે, ગાંઠે એકના બે પાપ!—જૂઠે જાન૦-૫

જિવ! નિશ્ચય કરીને જાણુ તૂં
તરે સત્યજરે, તરે સત્યજરે, ડુબે જૂઠું ઝાઝ;
જદપિ કાગળનું કરામતી
એ શા અર્થનુંરે, એ શા અર્થનુંરે, શોભે તાબુતમાંજ!—
જૂઠે જાન૦-૬

છે જૂઠ જંજાળની જાળ, જ્યાં
એકે બીજુંરે, બીજે ત્રીજુંરે, ગુંથ્યું ગણ્યું ન ગણાય;
શું સંભાળે અભાગિયો
ઝટ જોતાંરે, ઝટ જોતાંરે, કોટટપ્પ ઝલાય—જૂઠે જાન૦- ૭

વાંક નજ કર; પણ કદી થાય, તો
સાચે સાચુંરે, સાચે સાચુંરે, માની માગને માફ;
માફજ મળશે સો વસા,
નહિ તોએરે, નહિ તોએરે, ટળશે અંતર તાપ—જૂઠે જાન૦-૮

જે અંતર્જામી અંતરે,
તે રાજીરે, રહે રાજીરે, વહે ઉર આનંદ;
અતુલ અનુપ નિજાનંદ છે!
નિજાનંદનેરે, નિજાનંદનેરે, જાણે શુંજ મતિમંદ?—
જૂઠે જાન૦-૯

છે સત્ય સ્વરૂપજ શ્રીપ્રભુ;
એને વા'લુંરે, અન્ય વા'લુંરે, નથી સત્યસમાન.
સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
ક્યાં રહેશોરે, શું કહેશોરે, પૂછે નવલ નિદાન!—જૂઠે જાન૦—૧૦

वाळकपर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे.

राग हालरडानो.

વનિતા કુલવંતી બોલાવે વા'લે બાલને,
મીઠાં અમૃતઝરતાં નયણે વયણે નિત્ય;
નિત્યજ ખંતેથી ખાવાનાં, ખેલવણાં, તથા
આપે કેળવણી સુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા૦ ૧

વનિતા કુલવંતીને વા'લ અપારજ બાળપર;—
પછી તે પોતીકું, પરનું, કે જેનું હોય—
એને હૈયે ઉમળકો આવે જોઈજ બાળને;
વા'લે બોલાવે તે વેળા સરસ શી સો'ય? વનિતા૦ ૨

આંખો હીરાસી ઓપે! હસતું મુખ શું મધુર!
શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ!
ઉઘડી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ ઝબૂકતી:—
છબક્યું ઝળળળ જાણે નિર્મળ દિલનું વા'લ! વનિતા૦ ૩

એની વાણી તો નરમાશ મીઠાશ અજબભરી,
જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાયજ સે'જ;
એને દેખે, કે દોડી ભેટે હેતે અતિ;
એનું કહ્યું કરે સઘળું હર્ખે હર્ખેજ! વનિતા૦ ૪

રે વણુ કહે વર્તી મન વર્ત્તેછે તેતો સદા;
ડરતાં રખે દુભાએ એનું દયાળુ દિલ;
છરાયાં છોરૂ પરાયાં પણ રે એને કહ્યાગરાં
સાચે જાદુગારૂંજ જોવું એનું સુશીલ! વનિતા૦ ૫

એનું કારણ પણ આઘું નથી, સમજવું સે'લ છે.
સમજો, સુંદરીઓ! ઓ! હિંદની આપે આજ,
એ નથી ઢળ્યાપિટ્યા કહી કદીએ બાળ ધબેડતી,
જે છે નહિ નારીનાં, પણ કૃત્યાનાં કાજ. વનિતા૦ ૬

લાજે કુલવંતી બોલતાંએ ઉંચે સ્વરે,
તો તે નિજ બાળકપર કેમજ હોય કઠોર?
વાણી કડવી કઠોરે બાળ નઠોરજ હોય છે;
વાણી વા'લપની વશ કરે હરાયાં ઢોર. વનિતા૦ ૭

વાણી વા'લપની વદવા સર્જીછે સુંદરી;
રહીછે સુંદરીની સુંદરતા વા'લપમાંહ્ય;
વા'લપ બાલકપર જામે જ્યારે શશિ પૂર્ણ સમ,
ત્યારે નવલ અલૌકિક દેવીજ તે દેખાય! વનિતા૦ ૮

विश्वंभरनो उपकार.

ગીત ચંદ્રાવળા (નાના ધ્રુવાખ્યાનને રાગે).

જે જે! વિશ્વંભરનાથ! હું તને વંદું વારંવાર;
વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર
તે ઉપકાર ન હુંથી ગણાય;
અણુહદ હદમાં કેમજ માય?

દા'ડો, રાત, પ્રભાત, ને સાંજ
પળપળ સંભાળો છો રાજ!—જે૦ જે૦. ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખિલ જગતનાં જંત
જળચર, ભૂચર, ખેચર ને, વળી ઇતરેચર પણ અન્ય,
અન્ય હશે બ્રહ્માંડ અખંડે,
તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે.
એક અનંતનું પૂરૂં કરે!
આહા! આ તે અકળજ ખરે!—જે૦ જે૦.૨

અકળ, અરૂપ, અનૂપને હું કેવા તે કહું કેમ?
નેમ એક આ તો દિસે નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ.
વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,
કુંજરથી તે કીડી સહિત
સર્વેની સંભાળ સમાન
લે છે દેવ દયાજ નિધાન.—જે૦ જે૦. ૩

દયાનિધાન! કૃપાળુ! ને ઓ! કરૂણાળુ કિર્તાર!
તેં વિધવિધના વિશ્વમાં ભર્યાં અન્ન ઉદક ભંડાર.
અન્ન ઉદક ભંડાર ભર્યાં, તે
ખાઇ જિવેછે જક્તજ ખાંતે.
ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યાં
વિધવિધનાં, જે જાય ન ગણ્યાં.—જે૦ જે૦.૪

જાય ગણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તેં જે કીધ
વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને પશુ પક્ષી, ખનિજ વિવિધ
પશુ પક્ષી વિધવિધના સોહે,
નદી ડુંગરિયે મનડાં મોહે,

શો આકાશે સુંદર બહાર!
ધન ધન! ઇશ્વર રસદાતાર!—જે૦ જે૦. ૫

ઇશ્વર તું ઉપકાર તો કરે જન્મ્યાં ત્યાંથીજ સાર
રે! જન્મ્યા પે'લાંય તેં પય નિપજાવ્યું નિર્ધાર
નિપજાવ્યું નિર્ધાર તેં દૂધ;
તારી તો છે અગમજ બુદ્ધ!
અગમ ખેલ તો તારો અરે!
રૂધિરનું દૂધ કોણુજ કરે?—જે૦ જે૦. ૬

દૂધ કર્યુંજ રૂધિરનું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણકારૂં,
એ ગુણ ભૂલે એવું તે કુણ લૂણહરામી નઠારૂં?
લૂણહરામી નઠારૂંજ હશે,
તે વિશ્વંભરને ભૂલશે.
વિશ્વંભરના ગુણ અનંત
ગાય પશુ પંખી જિવજંત!—જે૦ જે૦. ૭

જંતુ ઝીણાં જળબિંદુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,
તે સર્વે સંભાળથી ઘડયાં કરી કરામત કાય.
કરી કરામત તેં તો વડી,
સુખકર સર્વ અવેવો ઘડી;
તે પ્રત્યેકનું પોષણ થાય,
તેવા સાજ સ્રજ્યા વળિ ત્યાંય;—જે૦ જે૦. ૮

સાજ સ્રજ્યા સુખનાં જગે જગરાજ ધરી દિલ દાઝ;
દાઝ અધિક ધરી વળી મૂકી બુદ્ધિ માણસમાંજ.
બુદ્ધિ વિવેકની જાણો અમૂલ્ય;
એ ભવસાગરનો છે પૂલ;

પૂલ ભવાબ્ધિનો બાંધી હસ્યા;
અંતર્જામી રૂપે વળી વસ્યા.—જેં જેં૦. ૯

અંતર્જામી ભોમિયો થઇ, ઉભો ભવાબ્ધિ પૂલ;
પૂલ ચૂકી વોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે ભૂલ.
પોકારી ભૂલ કહે છે તેહ;
વારેવારે વારેછેય.
એવી દયાળુ દેવની કૃતિ
કર તું નવલ તત્પ્રત્યે રતિ*—જેં જેં૦. ૧૦

---

* પ્રીતિ.

